HRVATSKA DOBROVOLJA

I

POPEVKA

OD KMETSKOGA STALIŠA PREŠTIMANJA

Prikazao

Dr. FR. ILEŠIĆ

prof. univ.

ZAGREB 1938

HRVATSKA DOBROVOLJA

I

POPEVKA

OD KMETSKOGA STALIŠA PREŠTIMANJA

Prikazao

Dr. FR. ILEŠIĆ

prof. univ.

ZAGREB 1938

UVOD

Pod naslovom »Hrvatska dobrovolja u popijevkama, zdravicama i napitnicama prošlih vjekova« objavio je univerzitetski profesor g. Dr. Franjo Fancev u »Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena« XXXI. sv. 1 (1937), što ga izdaje »Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti« u Zagrebu, hrvatske popevke, zdravice i napitnice (glavno kajkavsko-hrvatske), i to iz rukopisnih pesmarica većinom iz vremena oko 1800. Tu svoju publikaciju popratio je g. Fancev oduljim uvodom (67—89).

U vezi s tom publikacijom je njegov članak u zagrebačkom »Savremeniku« 1937, br. 12 (str. 425—432): »Kmet-muž u hrvatskoj dopreporodnoj poeziji«.

Ja ću oboje spojiti u jednom prikazu. Na prvom mestu ću govoriti o pesmi ili popevci što je štampana u spomenutom »Zborniku« str. 100—102 pod naslovom: »Od kmetskoga stališa preštimanja«

I.

POPEVKA
„OD KMETSKOGA STALIŠA PREŠTIMANJA"

Ta nam se popevka sačuvala u rukopisnoj zbirci zlatarskog župnika Ladislava Forka, koja je nastajala pre godine 1823, te ju je godine Forko hteo već izdati (»za razveseljenje svojih prijatelov«). Popevka, koja imade svega 14 kitica, u svojoj je sredini detajliran prikaz seljačkih poslova, u početku i na svršetku pak slavospev seljačkom staležu.

Popevka počinje ovako*:

»Tu na svetu potreben je stališ vsaki,
pred vsem pako mešnički, gospodski, kmetski:
Gospodski nas časti a kmetski hrani,
mešnički pak stezu k nebesam vuči.
Gospodstvo i meštvo na stran ja pustim,
samo to kmetstvo posebno častim.
Težaku i kmetu poštenje ja dam,
jednomu se kmetu spodobi bog sam«,

a zadnja dva stiha popevke glase:

»Kmet dobri je vreden sto centov zlata
ah, lažec naj budem, ak menje valja.«

Već u »Zborniku« (str. 79) ističe prof. Fancev tu popevku kao naročiti primer demokratizma u poeziji starijih hrvatskih popevaka, u kojima se, »kad je govor o kmetu, mužeku, o njemu govori ne samo s mnogo razumijevanja i ljubavi već i s nekim naročitim poštovanjem«; još jače izražava prof. Fancev to svoje mišljenje u »Savremeniku«, gde je hteo da pokaže »kako su se starija (hrvatska) književna izjavljivanja odnosila prema najbjednijim ali najbrojnijim u hrvatskom narodu t. j. kako se odnosila prema kmetu i mužu hrvatskog težačkoga naroda« (427); u navedenoj popevci vidi on dokaz da je u hrvatskoj

* U »Zborniku« je štampana tako, današnjim pravopisom.

»stvarnosti bilo muževa, kojima je poštovanje za patnika — kmeta moglo izmamiti čak i stihove apoteoze za nj«. Držeći da je pesmu »ispjevao zlatarski župnik Ladislav Forko«, profesor Fancev nastavlja (431): »Ima li u našoj cjelokupnoj književnosti ne samo starijih već i ovih novijih vremena pjesnički sastav, koji bi se ne samo u apstraktnosti već i u njegovu obrazloženju i u detajlima mogao porediti sa pjesmom župnika Forka?... ko malo poznaje seljački život, morat će priznati, da župniku Forku doista od toga (t. j., seljačkih svakodnevnih poslova) ništa nije izmaklo njegovu oku...« Baš naročito s obzirom na karakter te pesme prof. Fancev zaključuje: »Hrvatski preporod kao opći narodni pokret mogao se razmahati samo u sredini gdje su taka saznanja i taka osjećanja postala opća narodna«.

Prof. Fancev priznaje da je pesma »produkat valjda Forkove suradnje s nekim štajerskim župnikom« (»Zbornik« 73) — zaključuje tako zato što je »štajersko-slovenačku varijantu (pesme) našao u ostavini... (zagrebačkog) profesora- kanonika Marka Mahanovića († 1824) — kakva bi ta »saradnja« bila, to nije jasno, ali prof. Fancev svakako drži da je autor pesme zlatarski župnik Forko, taj ju je »ispjevao«, kaže Fancev izričito u »Savremeniku«, 431, dodajući: »u suradnji s jednim štajerskim župnikom«.

Tu »saradnju« jednog štajerskog župnika kod pesme »Od kmetskoga stališa preštimanja« mogu ja osvetliti. Onaj štajerski župnik nije niko drugi nego Leopold Volkmer (1741—1816), »veseli pesnik Slovenskih goric«, tipičan stihotvorac prosvetnog doba s kraja 18 stoleća, čije su pesme poučno-uzgojne basne ili prikazi seljačkog života (imade medju njegovim pesmama jedan slavospev trsu: »Trs ali priazni napitek« i »Klaguvanje enega vencerla« iz god. 1797, tužaljka jednog vincilira, slika njegova rada u vinogradu od proleća do jeseni). Rodom je Volkmer bio iz Ljutomera (jedva 4 sata od Varaždina), gimnaziju je učio u Varaždinu, te od 1765 bio svećenik u Ptuju i u župama ptujske okolice, naročito i u Sv. Urbanu nad Ptujem, gde je kao umirovljeni župnik umro. Čitav je njegov život i rad vezan sa Slovenskim Goricama, slovenačkom pokrajinom izmedju Drave i Mure, izmedju Maribora i Medjimurja.

Većina Volkmerovih pesama izašla je u štampi prvi put istom posle njegove smrti, naime g. 1836 (u Gracu, izdanje Antuna Murka), ali to nikako ne znači da njegove pesme u užoj mu domovini do onda nisu bile poznate; bile su poznate, i te kako: prepisivale su se naime te rukopisno širile i na taj način jako popularizirale (neću se prevariti tvrdeći da su baš župni dvorovi, dvorovi Volkmerovih staleških drugova za to imali naročitih zasluga). Prepisivao ih je na pr. pesnik Štefan Modrinjak, Središćanin, rodj. 1774, od 1814 do smrti 1827 župnik u Sv. Miklavžu kraj Ormoža, prepisivao ih je Antun Korošak (sigurno onaj koji je do 1840 bio župnik u Sv. Urbanu kraj Ptuja, »radovolni pevec«), koji je čitavu zbirku Volkmerovih pesama pre 1825 izručio kapelanu u Radgoni, piscu Petru Dajnku; prepisivao ih je Vrazov školski drug i prijatelj Jakob Košar, zaredjen u Gracu 1837, a sigurno već mnogo ranije Fr. Cvetko, r. u župi Ptuj, zaredjen 1813, kapelan u raznim župama Slovenskih Gorica, od 1823 župnik u Limbušu kraj Maribora, i Josip Štuhec (taj je jednu Volkmerovu pesmu prepisao već 1794), učitelj-organist (Velika Nedelja, Sv. Lovrenc). Priča se da je župnik u Sv. Bolfanku u Slov. Goricama znao sve Volkmerove pesme na pamet te ih kod večere deklamirao sakupljenim djacima svoje župe. Sredinom prošlog stoleća pisao je A. M. Somšek, od 1846 biskup lavantinski, pučki pesnik, da još sada Volkmerovih pesama »sladek glas po Slovenskih goricah odmeva«.

Medju tim pesmama bila je i »Pesem od kmestva«. To je jedna od onih dveju pesama koje je već Volkmer sam bio štampao, i to god. 1807 u knjižici: »Hvala kmetičkega stana ino tobačie trave v dveh pesmah zapojene v leti 1807 (Maribor), t. j. jedna od tih dveju pesama je baš »Pesem od kmestva«. Prva kitica te pesme glasi (pravopis izdanja iz g. 1807 ostavljam):

„Vſi Stani na Sveiti potrebni nam ſo;
Pred vſemi pa Kmeſtvo Goſpodſtvo, Meſhtvo;
Goſpodſtvo naſ viſha, to Kmeſtvo redi,
To Meſhtvo naſ Steso k- Nebeſam vüzhi.
Goſpodſtvo, no Meſhtvo jaſ 's Misli puſtim
Le ſamo to Kmeſtvo poſebno zhaſtim,
Podſhtenja je vreden tö kmetizhki Stan,
Da ſe enmi Kmeti prigliha Bog ſam",

a zadnja dva stiha pesme glase:

»En pridni je vreden Sto zentov zlata!
Ja v- sobe mi pluni, zhi menje vala«.

Pesma je kasnije štampana u oba izdanja Volkmerovih pesama koja imademo, u izdanju Antuna Murka: »Fabule ino Pésmi« (Gradec 1836, str. 137—140) i u izdanju dr. Jožefa Pajka: »Leopold Volkmer, veseli pesnik Slovenskih goric« (Maribor, 1885, otisak iz »Popotnika«, str. 37—39), gde je (ali u novoj ortografiji) štampana po knjižici iz god. 1807. Kako je baš ta pesma odgovarala izvesnom pravcu slovenačkog života pre 100 godina, vidi se iz toga što je ona, već pre god. 1836, bila, doduše u nešto promenjenom obliku, uzeta u dve zbirke slovenačkih štajerskih ili koruško-štajerskih pučkih pesama. God. 1827 dao joj je Petar Dajnko, u ono vreme kapelan u Radgoni, prvo

mesto u svojim »Posvetnim pesmima med slovenskim narodom na Štajerskem«, štampanima u Radgoni (»Sto ino pedeset posvetnih pesmi itd.«), a ona se nalazi i u zbirci pučkih pesama koje je izdao celovački profesor Matija Ahacelj 1833 u Celovcu pod naslovom »Pesme po Koroškim ino Štajerskim znane« (drugo izdanje 1838, treće 1852 i opet 1855), duhovni otac toj zbirci bio je Antun Slomšek.

Karakteristično je da se ime pesnika Volkmera ni ovde (kao ni kod Dajnka) ne navodi nego se pesma u toj zbirci označuje kao »iz stare predelana«. Pod utecajem te je pesme spevao svoju »Pohorsku« pohorski pučki stihotvorac (Pohorje kraj Maribora) Juraj Vodovnik (pesma je njegova štampana u »Novicama 1854, 27 sept.). Ahacljeva-Slomškova prerada pesme štampana je kao »Narodno blago« pod naslovom »Kmetski stan« u »Slovenskim Večernicama« (Družba sv. Mohorja) za god. 1880, kao pesma koja se je našla zapisana u jednome selu kraj Idrije, dakle u bivšoj Kranjskoj. I baš te je godine izdavaču Volkmerovih pesama dr. Josipu Pajku u Ljutomeru, dakle u Volkmerovom rodjenom mestu, pevala pesmu neka ženska te rekla da je ta pesma jako omiljena*. Iz svega se vidi kakvu životnu snagu je imala Volkmerova »Pesem od kmestva«.**

Isporedite sad prvu kiticu Volkmerove pesme, tako popularne naročito kod štajerskih Slovenaca, i zadnja dva stiha zadnje kitice sa dotičnim mestima Forkova zlatarskog teksta i reći ćete odmah: To je ista pesma!

Ali jednaka nisu samo ta mesta, koja, primera radi, ovde štampam, jednake su u Volkmerovu i Forkovu tekstu sve ostale kitice — sa jednim izuzetkom! Volkmerova pesma imade 13 kitica, a Forkov tekst ih imade 14 — na predzadnjem, na 13 mestu imade Forko jednu kiticu koje kod Volkmera nema. Ta Forkova kitica glasi:

Zmed deset nijeden, ki čuvati zna
za leta buduča ka nastanu zla,
svog vina, ko dobil, tak spije on vse,
da k fašenku z njega vre nema kaplje.

* U 80-tim i 90-tim godinama prošlog je stoleća jedan od imućnih seljaka u mojoj rodjenoj župi (Sv. Juri na Ščavnici), seljak Vrbnjak u selu Krabonošu »posle drugog pola litra vina«, voleo zapevati:

»Pa kaj bi gospod brez kmeta začel,
če ne bi kmet delal, za njega skrbel,
cigar bi moral dati v kraj,
pa delati začeti kaj, horajde!

Prva dva od tih stihova potsećaju na svršetak druge Volkmerove kitice.

** Držim da nije slučaj što je iz primerka Ahacljevih »Koroških in Štajerskih pesmi« (1852 ili 1855) koji je danas moj, neko istrgao baš one stranice gde se je nalazila pesma »Kmetiški stan«.

Kad snehu dopelja, na gosti vse da,
ter nikaj ne gleda na zadnja kola;
vu zimi potroši on letinu vsu,
pri delu pak strada prav potlam v letu.

Kao što vidimo, ta Forkova kitica je kritika lakoumne rasipnosti seljaka. Te kitice nema ni u jednom, ni štampanom ni rukopisnom, primerku Volkmerove pesme te možemo zato zaključiti da je u njoj nikada nije bilo; kitica je dakle Forkova (ili kojeg drugog kajkavsko-hrvatskog stihotvorca). Priliku za umetak takve kitice, u kojoj se kritizira jedna seljačka mana, dala je, to je istina, Volkmerova pesma; i ona imade naime nešto kritike seljačkog života, i to baš u 11 i 12 kitici, dakle u kiticama koje stoje pred umetnutom Forkovom.

Sa izuzetkom one kitice Forkov se tekst, većinom reč po reč, slaže sa Volkmerovim tekstom te o njihovoj identičnosti ne može biti nikakve sumnje. I naslovi se slažu, Forkov naslov: »Od kmetskoga stališa preštimanja« znači isto što i naslov Volkmerove pesme u naslovu njegove knjižice »Hvala kmetičkega stana itd.« (1807).

Kaošto nije sumnjiva identičnost Forkove i Volkmerove pesme, tako ne može biti sumnjivo ni to da je slovenačka pesma izvornik a kajkavska hrvatska zlatarska popevka njezina prerada (zapravo izraz »prerada« ovde nije sasvim na mestu, jer je Forkov tekst isti tekst kao i Volkmerov, samo je jezično malo pokajkavljen, zagorskom govoru prilagođen). Zašto ne može biti o tome sumnje? O Volkmerovom tekstu imademo podatke, koji njezin postanak meću daleko pred god. 1807, kad je ona već štampana (zlatarski tekst je rukopis ostao): u jednom štajerskom prepisu Volkmerove pesmi dodaje joj se godina 1795, a drugo vrelo nam govori da je Volkmer tu pesmu ispevao već god. 1789. Našao se je jedan prepis pesme (u Volkmerovu jeziku) u Hrvatskoj,* a nije se našao kakav hrvatsko-kajkavski tekst te pesme gde u Štajerskoj. I formalna analiza tekstova pokazuje da je Volkmerov tekst prvotan. Stihovi Volkmerove pesme imadu sasvim sređen ritam, i to ovaj: ◡/◡◡—/◡◡—/◡◡— (sistem jampsko-anapestovski), u zlatarskom je tekstu ritam nesredjen, samo neki se stihovi mogu tako skandirati kao Volkmerovi.

prepravio je na horwatskem formu

Prema svemu tome treba reći: Volkmerova popevka širila se ne samo u Slovenskim Goricama (dakle u Štajerskoj) nego i u susednoj Hrvatskoj. Ime autora pesme Forko ne spominje; možda ga nije ni poznavao kao što ga nisu poznavali neki ni u bližem zavičaju Volkmerovu te su pesmu prepisivali kao »staru«, kao pučku popevku. To »putovanje« Volkmerove pesme u Hrvatsku dobro se

* To je već spomenuti tekst koji se je našao u ostavštini zagrebačkog kanonika Marka Mahanovića.

slaže sa općom činjenicom da je slovenačka popevka od vajkada bila popularna u kajkavskoj Hrvatskoj pa i danas veselo društvo u Zagrebu veselu uru jedva provodi bez slovenačke popevke (o tome više dole!).

Mesto »putovanja« Volkmerove pesme htelo mi se napisati: »romanje«; romari, pravi romari bili su u prošlosti medju onima koji su štajerski svet sa Hrvatskim Zagorjem vezali u jednu celinu. Ka Majci Božjoj Bistričkoj dolazili su — barem još pre jedno 30 godina — i Slovenci iz Slovenskih Gorica, i romali su ka Majci Božjoj Bistričkoj baš preko Zlatara. Što bi bilo prirodnije misliti nego da je baš na taj način Volkmerova pesma došla u Zlatar (sa romarima su često dolazili i svećenici pojedinih župa)!

Treba uvažiti i to da su pojedini svećenici u Hrvatskom Zagorju bili rodom iz susedne Štajerske, kaošto su opet pojedini Hrvati bili svećenici medju Slovencima.*

Ovde ću navesti jedan specijalan slučaj kojim bismo mogli tumačiti prelaz Volkmerove pesme iz pokrajine štajerskog Ptuja i Ljutomera u Hrvatsku.

Ladislav pl. Forko, zlatarski župnik, koji je Volkmerovu pesmu uzeo u svoju zbirku popevaka, rodjen je u zlatarskoj župi samoj, i to u selu Ladislavce (prema Fancevu »Savr.«, 426, godine 1754). Bio je župnik i arhidiakon u Zlataru od 4. jan. 1787 do svoje smrti 16 dec. 1825, dakle skoro 39 godina, a pre 1787 bio je istotamo kapelan 8 godina, prema tome je bio u Zlataru svećenik 47 godina (uopće je službovao samo u Zlataru)**, u svakom pogledu Zlatarčan. Izveštava se da je škole učio u Zagrebu i Beču. Vežući te mršave podatke iz njegova života, u kojima nam fale pojedinosti, detalji, sa jednako mršavim podacima o životu Leopolda Volkmera ne nalazimo ništa što bi pokazivalo na kakve lične veze izmedju jednoga i drugoga.***

Ali imademo takve veze u njihovoj okolini. Treba tu upozoriti na A n t u n a K r i z m a n i ć a, brata Ivanu Krizmaniću, od 1792—1818 župniku u Sv. Ivanu Začretje kraj Krapine, od 1818 opatu u Mariji Bistrici, poznatom prijatelju Iliraca. Antun Krizmanić, r. 1773 ili 1776, bio je 24 jan. 1796 (sigurno za god. 1795/96) kao bogoslov I godine imatrikuliran u Gracu, kao svećenik služio je u mariborskom okrugu, nekako od 1801—1802 u Mariboru kod slov. crkve, nekako od 1802 u Hočama kraj Maribora, od 1805 kod Marije Snežne (bliže Mure u Slov. Goricama), dok 1816 nije prešao u Ptujsku Goru (blizu hrv. granice). Kad je Volkmer štampao svoje dve pesme, medju njima »Pesem od kmestva«, bio je Antun u Mariji Snežnoj, gde ga je 1811 posetio brat Ivan. U godinama pre 1823, kad je zlatarski Forko spremao za štampu svoju zbirku pesama, medju njima i pesmu »Od kmetskoga stališa preštimanja«, bio je Ivan Krizmanić njegov sused u Mariji Bistrici, a Ivanov brat Antun Krizmanić u nedalekoj štajerskoj Ptujskoj Gori. (Usput spominjem ovde još i to da je biskup Maksimilijan Vrhovac, barem jedanput, naime god. 1812 putovao kroz Ptuj, i to sa sabora u Požunu. Uopće se je iz Hrvatske vrlo često baš preko Ptuja putovalo u Gradac.)

Nije bilo u nacionalnom pogledu više gluho tamo uz Dravu u Štajerskoj. Na jednom sastanku u župnom dvoru u Sv. Urbanu nad Ptujem 1803 većala su devetorica rodoljubivih svećenika (»alle ex ordine Levi«) o »organizaciji« slovenačkog jezika, o spisivanju rečnika, pravopisa i gramatike. Jedan od učesnika Štefan Modrinjak, r. u (Dravskom) Središću, koji je niže gimn. razrede i I humanitet svršio u Varaždinu, predložio je pravopis prema hrvatskom, t. zn. kajkavskohrvatskom uzorcu. Uz Modrinjaka i domaćeg župnika Mravljaka učestvovao je u sastanku i mladi svećenik Ivan Narat, rodjen 1777 u Hočama. Imena ostalih učesnika ne poznajemo; jako je verojatno da je na sastanku bio i Volkmer, god. 1803 župnik u Vurbergu kraj Ptuja.* Nije li možda i Antun Krizmanić bio na sastanku? S v a k a k o s e j e K r i z m a n i ć p o z n a v a o i s a M o d r i n j a k o m i s a N a r a t o m. Modrinjak je bio istog dana kao i Antun Krizmanić, imatrikuliran na univerzitetu u Gracu (ali još kao slušač I godine filozofije, logike); nato su oni barem 2 godine morali biti kolege u gradačkoj bogosloviji (i ako nisu bili u istom godišnjaku); u isto je vreme bio bogoslov u Gracu i Narat (ordiniran 5 apr. 1801), s kojim se je Krizmanić bez svake sumnje i iz Hoča poznavao. Kad je Narat bio gradski kapelan u Mariboru (1801—1804), bili su sa Krizmanićem sebi tamo drugovi.

Kako je nacionalno svestan bio Štefan Modrinjak, koji je po jezično-narodnom shvatanju bio »Hrvat«, pokazuje njegova širokoslavenska »Molitva na božicu Slovenku« (1811) i njegova nacionalističko-agresivna čestitka »Amico Zvetkoni« (1813, Vraz, Děla, II, 136).

Antun Krizmanić ulazi dakle u sredinu slovenačkih rodoljubivih svećenika uže Volkmerove domovine te bismo zato mogli u njemu naslutiti jednoga od onih koji su, možda preko Ivana Krizmanića, Volkmerovu popevku nosili u Hrvatsku.

Interesantna je rukopisna varijanta Volkmerove pesme koja se nalazi u mariborskoj »Študijskoj knjižnici« kao vlasni-

---

* Na pr. u Rogaškoj Slatini od 1799—1803 Juraj Nemčić, rodom iz varaždinske županije, istotam iza njega Matija Marković, Luka Bušić itd.

** Te mi je podatke vrlo ljubazno dao veleč. g. Ivan Mihelčić, današnji zlatarski dekan.

*** Vršnjak Forku bio pak je na pr. Matija Cholich, Središćanin (1753—1836), koji je gimnaziju učio u Varaždinu te bio zaredjen 1777. Zvao se zapravo Čolik (Čulek), ali je već kao djak svoje prezime promenio u »Ciolich« držeći da je u srodstvu sa hrvatskom plemenitom porodicom tog imena.

* O tome moj članak u »Ljublj. Zvonu« XXIV. (1904), 693—694 i moja rasprava: »Iz prvih časov romantike« u ČZN« (Maribor), 1905.

štvo tamošnjeg »Zgodovinskoga društva«. To je rukopis već spomenutog štajersko-hrvatsko-kajkavskog pesnika Štefana Modrinjaka, pravopis je kajkavskohrvatski (naslov pesme: »Kmetichki ztaliſs«). Varijanta je (to se može za sigurno držati) delo Modrinjakovo. Priredjivač je delomice promenio jezik pesme; nekoje su promene takve da bismo ih mogli razumeti iz Modrinjakova lokalnog domaćeg govora, a neke su očito već kajkavsko-hrvatske, tako na pr. forme: kažeju, delaju, bude (budi, buš), dušu, dalje reči: terh, ar (2 puta), onda, kaj godi, gdo goder, još, alduje, črleni... Jeli Modrinjak te promene izveo zato što je, medju svojim užim zemljacima, načelno bio Hrvat ili ih je izvršio zato da bi se pesma tim lakše širila preko Drave?

Uz svetovne svećenike i redovnike (franjevce), često bivše djake varaždinske gimnazije, koji su ne samo zajedno učili nego znali zajedno i »dobre volje« biti, uz hrvatske plemenitaše koji su učili na gimnaziji u Rušama nad Mariborom (braća Patačić 1694, jedan Patačić 1705, grof Drašković 1721, dva brata Draškovića 1723) ističem ovde i prosti narod, koji je, razume se, u svakdanjem životu i zbog svakidašnjih potreba veze imao i preko provincijalno-političkih granica (Na pr. su Štajerci vincilire često uzimali iz Hrv. Zagorja).

Iz svega toga se vidi da nije nikakvo čudo što je Volkmerova pesma došla i u Hrvatsku, a vidi se i to da ovaj »štajerski župnik« gospodina Fanceva nije bio nikakav »saradnik« zlatarskog župnika Forka, kako ga g. Fancev nazivlje — u ostalom, što konkretno je g. Fancev mogao misliti kad je govorio o jednoj takvoj »saradnji«? — nego je onaj štajerski župnik bio a u t o r pesme, a Forko onaj koji je Volkmerovu pesmu jezično samo nešto preuredio te dodao jednu kiticu u kojoj je još naročito k r i t i z i r a o seljaka.

Sve što g. Fancev ističe kao kulturno-političku karakterističnu odliku pesme, sve to ide pre svega u prilog, u slavu jednog štajerskog suseda Hrvatskoga Zagorja. Ali je za zlatarskog Forka dobar znak što je držao za korisno da tu pesmu popularizira medju svojim užim zemljacima.

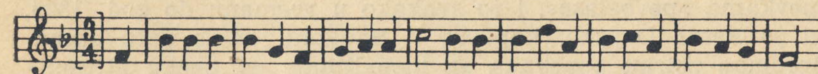
Gosp. Fancev hteo je da na toj tobože hrvatsko-zagorskoj pesmi sagradi jednu separatističku kulu, ali mu se ta kula, kaošto vidimo, srušila — pesma je jedan dokaz više za našu narodnu zajednicu.

Onaj »štajerski župnik« kojega g. Fancev samo onako usput spominje kao nekakva Forkova saradnika, za kojim se g. Fancevu nije činilo vredno ni tragati, postao je za njega i za njegovu »kulu« fatalan. —

Pitanje teksta zlatarske pesme »Od kmetskoga stališa preštimanja« nesumnjivo je rešeno. Preostaje nam još melodija. Forko nam je ostavio i melodiju po kojoj se je ta pesma pevala ili bi se mogla pevati. Pesmi je dodao primedbu: »Na notu: Vu

zime gorica«, a tako počinje pesma koju on malo pre naše pesme navodi pod naslovom »O d s k r b n o s t i m u ž e k a p r i t r s j a d e l a n j u«; jer nam Forko potonje pesme melodiju navodi (»Zbornik«, 96), znamo na kakvu melodiju je Forko kod pesme »Od kmetskoga stališa preštimanja« mislio.

Iz te melodije podajem ovde početak:
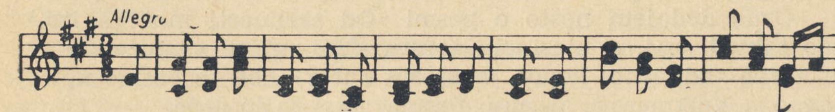

Vu zi-mi go-ri-ca glu-bo-ko za-spi pro-tu-let na to-pli-na nju le-po zbu-di
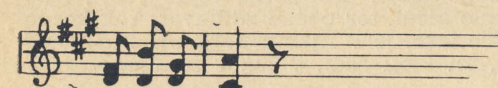
Taj komad melodije odgovarao bi ovim rečima Forkove pesme »Od kmetskoga stališa preštimanja«:

»Tu na svetu potreben je stališ vsaki, predvsem pako mešnički, gospodski, kmetski«.*

Poznajemo i jednu melodiju Volkmerove »Pesmi od kmestva«. U dodatku već spomenutih Ahacljevih »Pesama po Koroškim ino Štajerskim znanih« iz god. 1833 (Nemački predgovor tog prvog izdanja datiran je 10 juna 1932) i u svima njihovim daljim izdanjima nalazi se, uz melodije drugih pesama te zbirke, i melodija pesme »Kmetiški stan«. Ta melodija glasi:

Vsi sta-ni na sve-ti Po-treb-ni so nam, Po-seb-no pa kmet-stvo, Gos-

*pod-stvo z me-štvam***.

* Broj slogova u stihovima jedne i druge Forkove pesme nije uvek isti; u gore navedena prva dva stiha imade prva pesma 11 odnosno 12 slogova, druga pak po 12 stihova. U daljih 6 stihova prve kitice imade prva pesma 11, 11, 12, 11, 11, 11 stihova, druga pak 11, 11, 11, 10, 11, 11. — O napevima, kojih se u Forkovoj zbirci nekoliko nalazi, napisao je g. Dr. Dragan Plamenac informativan dodatak publikaciji g. Fanceva; g. Plamenac je napeve Forkove zbirke i ritmizirao. O svojoj ritmičkoj interpretaciji tih popevaka kaže g. Plamenac da »može imati samo značaj prijedloga bez a p s o l u t n e obavezne snage (»Zbornik«, str. 166). Specijalno kaže o ritmizaciji baš popevke »Vu zime gorica« i »Od kmetskoga stališa preštimanja« (168): »Ovaj je napjev izuzetno i u dvodijelnoj mjeri, ali čini se da je prijedlog ritmiziranja na trodijelnoj mjeri prirodniji i adekvatniji tekstu...«

** Po dva Volknerova stiha čine u Ahacljevoj zbirci jednu kiticu, gornji zapis melodije je melodija jedne kitice. — U prvom izdanju Ahacljeve zbirke (1833) ritam je melodije označen sa: 3/4.

Ta melodija Volkmerove pesme i gornja zlatarska melodija imadu isti ritam, dosta veseli karakter. Dalje neka tu govore muzički stručnjaci!

Što se tiče autorstva melodije Volkmerove pesme, mogla bi ona biti jedna od onih melodija koje je složio Volkmerov mladji zemljak, učitelj Andraš Šef (1795—1871). Šef, od 1821 dalje učitelj kod Kapele nad Radencima, složio je nekim pučkim popevkama »pevoglase«, i to svakako u vremenu do god. 1825, kad je Petar Dajnko, kapelan u Radgoni, dakle Šefu sused, pripremao zbirku popevaka sa melodijama za bečku »Gesellschaft der Musikfreunde des österreichischen Kaiserstaates« (ali je Dajnko izdao samo tekstove, gore već spomenute »Posvetne pesmi med slovenskim narodom na Štajerskem«, 1827, u uvodu toj knjizi, pisanom 10 nov. 1825, Dajnko govori o »pevoglasima kere je Andraš Šef spisal«). Tako bismo sa tim melodijama došli u blizinu zlatarskoj godini 1823. Šteta što su se te melodije izgubile te zato ne možemo o svemu tome ništa više reći.*

Budući da Forko kod pesme »Od kmetskoga striša preštimanja« (kod njega pesma br. 18) pokazuje na melodiju pesme »Od skrbnosti mužeka pri trsja delanju« (kod njega br, 13), mogli bismo misliti, prvo: da je ona pesma god. 1923 bila već popularna, a drugo: da je druga pesma bila još popularnija, pa valjda i starija. Ali sasvim sigurno nije ni prvo** ni drugo***.

Ovde dodajem nešto o pesmi »Od skrbnosti mužeka itd.« kao takvoj, t. j. o njezinom tekstu. Čini mi se moguće da je Forko (odnosno: kogod je njezin autor) kod te pesme ugledavao u Volkmerovu pesmu. Pesma glasi (»Zb.«, 96):

»Vu zimi**** gorica globoko zaspi, protuletna toplina nju lepo zbudi; pohadja nju mužek, okolo gledi, ter počne zdihavat, kak kesno rodi. Zgledava trsiče, je li jošče žive, je l' njemu naškodel ljut veter v zime. On kolje skup zvaža, vu kleti sedi, v lagev nalukava, je l' jošče piti (rep.)

---

* Pajek, koji drži za sigurno da je Šef komponirao i Volkmerove pesme, piše u uvodu svoga izdanja Volkmerovih pesama (1885), str. 12,: »Kakor se mi je iz Središča poročilo, so dediči Šefovi njegove napeve k Volkmerjevim pesmim sicer dolgo hranili, a zdaj je vse izginolo« (Andraš Šef je bio iz jedne učiteljske porodice, koje su članovi u drugoj polovici 18 i u prvoj polovici 19 stoleća kao učitelji radili u (Dravskom) Središću i u susednim mu županama; po svoj je prilici otac Andraša Šefa 1780 učio prvi razred gimnazije u Varaždinu).

** Forko primećuje pod naslovom pesme: »Od kmetskoga stališa preštimanja« (br. 18): »Na notu: Vu zime gorica, ut supra br. 13«. Što znači to? znači li da se prva pesma (br. 18) već peva na tu notu? ili znači: neka se peva? (ili: može da se peva?).

*** Forko je možda iz kakvih redakcionih razloga napred metnuo pesmu »Od skrbnosti mužeka itd.« te kod nje zabeležio melodiju. Taj redakcioni »napred« ne treba da znači da se je pesma br. 13 zbilja na tu melodiju ranije pevala nego pesma br. 18.

**** Na. str. 100: »Vu zime...«

(Dotle je tekst u »Zborniku« štampan pod notama, a dalje su kitice od po 2 retka:)

Kad sušca nastane to lepo vreme,
z delom se muž pašči, težaki vrve.

On reže, on kolji, s kopjum se hiti,
pred' trsa priveže, kak pupje dobi.

On boga prav moli, v letu se boji,
da tuča ne tere, kak v zraku grmi.

Ne čaka Miholja, vre ide on brat,
ter huška po polju, kad pil grozdja sad.

Stihovi pod notama tvore jednu kiticu (zato su note baš za te stihove metnute), bila bi to jedna kitica od 8 stihova. Ako spojimo četiri kitice od po 2 retka u jednu kiticu, dobijemo istotako kiticu od 8 stihova, faktički imade dakle ova pesma dve kitice po 8 stihova, dakle takve kitice kakve imade Volkmerova pesma; stihovi su jedanajsterci (osim dvaju koji imadu po 12 slogova), dakle su sasvim jednaki Volkmerovim stihovima; po ritmu (⏑/—⏑⏑/—⏑⏑/—⏑⏑/— ili: ⏑—/⏑⏑—/⏑⏑—/⏑⏑—) i po parovima rimâ slažu se zlatarska pesma i Volkmerova.

Ta zajednica forme obeju pesama je svakako napadna, tim napadnija što te forme u drugim popevkama »Hrvatske dobrovolje« nema.

Upozoravam još na jednu zajednicu: u zlatarskoj pesmi »Od skrbnosti mužeka itd.« u brzom se tempu nabrajaju poslovi »mužekovi« u vinogradu, u Volkmerovoj se pesmi (naročito u kiticama 4, 5, 8, 9) u jednako brzom tempu nabrajaju poslovi kmeta-seljaka na polju, u vinogradu i drugde.* Kod ustaljivanja porekla pesme »Od skrbnosti mužeka pri trsja delanju« biće važno i to što nije poznat kakav drugi prepis te pesme nego samo Forkov tekst.**

Ustaljujući slovenačko, Volkmerovo autorstvo Forkove pesme »Od kmetskoga stališa preštimanja« nismo još ništa rekli o tome: koliko je Volkmer sam u toj pesmi originalan i koliko je možda i on zavisan od drugih vrela, od kakvih nemačkih pesama prosvetnih vremena 18 stoleća, na pr. od pesmarica kakva je bila »Mildheimisches Liederbuch« Zacharije Beckera

---

* U jednakom se tempu nabrajaju mužekovi poslovi u vinogradu u popevci »Nikaj na svetu lepšega ni« (u Forkovoj zbirci pod br. 14, dakle odmah iza popevke »Od skrbnosti mužeka«, koja je br. 13), a i u slovenačkoj narodnoj pesmi (Štrekelj, Slovenske Narodne pesmi, III 338—339: »Vinograd bom obdelaval«). Isp. i pesmu kod Dajnka (1827), str. 28—30: »Trüden kmet«. — Ako u hrvatskoj pesmi »vu zimi gorica globoko zaspi«, a u slovenačkoj (Štrekelj, III, 345, u nekoliko varijanata) vinska trta »po zimi spi«, sličnost je tih izraza u stvari samoj osnovana.

** Fancev u »Savr.«, 429.

(1799, Gotha) u kojem se (izdanje od 1804, 226) nalaze i ovakvi stihovi: »Ein Bauer ist ein Ehrenmann, er bauet um das Feld, Wer einen Bauer spotten kann, ist mir ein schlechter Held«. Tu je pesmaricu upotrebljavao na pr. Valentin Stanić, slovenački pesnik Volkmerova pučkog karaktera, kanonik u Gorici; u pesmarici što ju je izdao u Gorici 1838 nalazi se pesma »Kmetovski stan (Poleg nemškiga)« — preštampao ju je onda Bleiweis u svojim »Kmetijskim in rokodelskim Novicama« 1843, br. 3 (19 jula) — koja glasi:

Stan kmeta vredin je časti,
za nas kmet trudi se;
kdor kmeta stan zasramoti,
sam malo vreden je.

Še pred, ko solnce gori gre,
že dela kmet terdo,
in stri, kar vsakim' k pridu je:
veselje mu je to.

V obraza potu kmet vdobi
svoj živež ino da
tud mestam ljubi kruh; s'cer bi
povsod le lakot b' la!

De vreden je, naj vsak spozna,
stan kmetov vse časti!
Kdo ve, kje bi dežela b'la
de kmet nje ne redi?

II.

„HRVATSKA DOBROVOLJA"

Dosada sam govorio samo o jednoj pesmi, o Volkmerovoj pesmi »Od kmetskoga stališa preštimanja«, sad prelazim k »Hrvatskoj dobrovolji« uopće.

Moglo bi se čudno činiti što je pesma »Od kmetskoga stališa preštimanja« štampana u jednoj publikaciji kojoj je naslov »Hrvatska dobrovolja«.

Spoljašnji povod za to dala je g. Fancevu Forkova zbirka popevaka (1823); u toj se zbirci, koju je g. Fancev uzeo za osnovu svoje publikacije, uz razne prave popevke i napitnice nalazi i Volkmerova pesma, a u predgovoru svojim »Popevkama« Forko označuje kao prvu svrhu svoje zbirke »z vugodnem popevanjem horvacku dobrovolju obuditi«.*

Ali g. Fancev je »Forkovu zbirku učinio osnovom svoga izdanja poezije ,horvatske dobrovolje' s jednog idejnog razloga, naime »s razloga, što se u njenim pjesmama ogleda u raznim varijantama jedna naročita strana intimnoga života našeg hrvatskog društva ne samo u onom času pred stotinu godina, već zacijelo i za više vjekova unatrag, a prema tome u toj je poeziji sadržana gradja i za studij hrvatskog narodnog folklora uopće« (»Zb.« 67).

Da se g. Fancevu radi samo o folkloru kao takvom, on, po svoj prilici, tih reči ne bi podvukao; on je s tim »folklorom« očito spojio jednu tendenciju, kaošto se naročito vidi iz njegovih izvoda u »Savremeniku» od str. 427 dalje.

Sad da vidimo najpre kako je s tim hrvatskim folklorom koji je sintentiziran u izrazu »hrvatska dobrovolja«!

Nešto neprilike pravi taj izraz g. Fancevu; »Ak. Rj.«, koji se glavno ne obazire na kajkavštinu, imade malo primera za izraz »dobra volja«, ali g. Fancev dokazuje da se »riječi dobra volja kao obilježje jednog naročitog vesela duševna raspoloženja u hrvatskoj kajkavskoj sredini« upotrebljavaju već od

* Drugi, veći deo popevaka Forkove zbirke su napitnice iz »Protokoluma Grešićeva« (Juraj Grešić, župnik u Pušči, r. 1779, † 1841).

vajkada (»Zbornik«, 71), i zbilja ima tog izraza u značenju o kojemu nam se ovde radi, više baš i u zbirkama popevaka koje je g. Fancev publicirao.

Ali uzalud veselje onima koji bi se radovali čujući da je izraz »dobrovolja« (dobra volja) nešto specifično hrvatsko, naročito specifično kajkavsko-hrvatsko. Taj je naime izraz »dobra volja« u značenju »ugodna i vedra raspoloženja« uz čašu vina i uz popevku kod S l o v e n a c a j e d a n s a s v i m o b i č a n i z r a z, i z r a z koji je u t o m z n a č e n j u s i g u r n o u svima slovenačkim z e m l j a m a p o z n a t. Neka g. Fancev pogleda u Pleteršnikov rečnik sub »v o l j a«! tamo će naći primere kao: kakšne volje si bil? wie warst du gelaunt? biti dobre, vesele, židane volje..., široke volje, praznične volje, biti slabe volje, na dobro voljo vabiti, zu einer Freudenfeier einladen itd. A sad da citiram odmah jednu slovenačku popevku dobre volje:

Sladko vince piti
to me veseli,
dobre volje biti
svoje žive dni.....

U popevci o »Bleškom jezeru« (avtor K. Hueber, 1848) igraju čak i ribice »dobrovoljni ples«.*

Ko bi hteo imati primere za izraz »dobra volja« iz slovenačkih narodnih popevaka, neka pogleda u Štrekljeve »Slovenske Narodne pesmi« III., na pr. str. 375, 380, 394, 396, 407... I u popevkama koje je Petar Dajnko god. 1827 izdao a koje imadu elemente i narodnih pesama u sebi nalazimo izraz d o b r a v o l j a, na pr.: »Vsi veselo pojejo, ino dobre volje so«.** I u Ahacljevim pesmama (1833) imade popevka dobre volje, jedna imade čak i nadpis: »Dobra volja«***. I Slomšek imade u »Drobtincama« (I, 1846) »pesme za dobro voljo«, medju njima baš i pesmu »Gorica«: »Nikdar na sveti boljšega ni kakor gorica, ki vince rodi«.

---

* G. Fancev je za naslov svoje publikacije uzeo složenicu »dobrovolja« (dakle ne dve reči: dobra volja), valjda zato što je Forko upotrebio tu složenicu u uvodu svoje zbirke. U popevkama samima, publiciranim od g. Fanceva, nalazim složenicu samo jedan put (»Zb.«, 144); na svima drugim mestima je »dobra volja« (128, dobru volju 115, 117, 127, 129, 164, za dobru volu 144, dobre volje 106, 107, 118, 127, 129, 130, 132, 135, 148, 149, 150, 154, 156, 157, 160, genetiv je dakle 19 puta). Složenica »dobrovolja« nije stvorena baš u duhu našeg jezika. U slovenačkim primerima je nema ni jedan put.

** U predzadnjoj kitici popevke: »Trüden kmet« (Umoran seljak). Pesme dobre volje, i to s e l j a č k e dobre volje, uz onu, jesu u toj zbirci još »Vinogradnik« (str. 95—96) i popevke do str. 106, onda »napitne pesmi«, 110—113. U četvrtoj »napitnoj pesmi« se nalazi izraz »možek«. Upozoravam posebe na popevku: »Horvački golibaš na svojega soseda« (str. 105).

*** Popevke dobre volje nalaze se u tom izdanju, uz gore navedenu (68—70), još na str. 70—75, 75—78.

Kaošto dakle vidimo, ne može se u izrazu »dobra volja« tražiti nešto specifično hrvatsko; i izraz i »folklor« koji je tim izrazom označen ujedno su slovenački, t. j. stojimo opet pred jednom potvrdom narodnog jedinstva, a nikako pred potvrdom toga što bi g. Fancev hteo da dokaže.*

I u publikaciji g. Fanceva samoga, o kojoj ovde govorimo, nalazimo ne jednu potvrdu da je »dobra volja«, taj naš folklor, zbilja naš z a j e d n i č k i folklor.

Da vidimo nekoliko takvih primera, i to najpre primera koji pokazuju da je popevka, istina, nastala medju Slovencima ali je ona prešla i u Hrvatsku, dakle išla istim putem na kojemu smo videli Volkmerovu »Pesem od kmestva«.

Da g. Fancev nema političke tendencije, koja ga drži u izvesnim granicama, njega bi — uz »štajerskog župnika« — ipak u njegovoj vlastitoj gradji, publiciranoj u »Zborniku«, štošta moralo uputiti da pogleda preko plota. Forko je kod svoje druge pesme (str. 10) pripisao da se ona peva »na notu: D e l a j d e l a j, l j u b c a p u š l e c!« To je jedna širom poznata slovenačka narodna pesma; Štrekelj imade (II, 269 sl.) jako mnogo varijanata te ljubavne popevke iz raznih slovenačkih krajeva (iz Štajerske, Kranjske, Goričke i Koruške); obično se danas popevka peva sa početkom: Delaj, delaj, dekle, pušlec«, dakle d e k l e mesto »lubca«, ali imade i varijanata sa »ljubca« (tu reč imade Forko). Nema nikakve sumnje da je ta popevka nastala u Slovenačkoj (već »rožmarin nemški« i »nagelj rdeči«, koji se nalaze u većini varijanata, i navodjenje Kranjske, Gornje Štajerske, Koruške, Celovca, Kanala tomu su izraziti dokaz). Varijanta varaždinska koju navodi Štrekelj (II, 272, zapisao ju je M. Valjavec) pokazuje samo da je ta popevka zbilja bila prešla i u susednu Hrvatsku, i Forkova primedba (1823) pokazuje da je ta pesma sa svojom melodijom već barem u početku 19 stoljeća u Hrv. Zagorju bila popularna.

Hrvatsku i slovenačku, dakle već jugoslavensku » d o b r u v o l j u« spaja i na pr. napitnica koju g. Fancev navodi na str. 133 »Zbornika« (iz »kanconijera Nikole Šafrana od god. 1800 [?]«), u kojoj nalazimo ove stihove:

Ako (moj mili) vumre, skopajte mu jamu
pod te vinske gantore. (rep.)
Odprite se pipe, spuknite se čepi,
naj mu tu vince v grlu me cucla (rep.)

Koj mimo teče,	to je pravi vinski brat,
vsak njemu reče:	koji pije vince rad (rep.)

Taj se motiv nalazi i u slovenačkim popevkama (Štrekelj III, 492, 493): vinskom bratu, kad umre, neka budu noge met-

---

* Izraz »dobra volja« u značenju vesela raspoloženja imadu i češki i poljski jezik, Jungmann sub »wůle«, Linde sub »wola«.

nute pod vinsku trticu ili pod gantariče (legnare). Pesma svakako spaja slovenačke i hrvatske krajeve. Naginjem više ka mišljenju da je popevka u Slovenačkoj nastala; na to pokazuju stihovi, složeni u drukčijoj meri, dodati na kraju kajkavske popevke: »koji mimo teče...«, ti se verzi naime nalaze u mnogobrojnim popevčicama o »vinskom bratcu« koji želi da mu metnu, kad umre, pint ili litar ili firtel na grob (kod Štreklja III, 480—492), da će onaj koji tamo prodje reći: »To je bil vinski brat, pil ga je rad«; ti se stihovi nalaze kod Štreklja u jedno 30 varijanata (i to iz Slov. Gorica, od Ptuja ,iz celjske okolice, s Pohorja, iz Koruške, od Bleda, iz ostale Gorenjske, iz Radeča kraj Zidanog Mosta, od Krškoga, iz ostale Dolenjske, iz Goričke, a nijedne nema kod Štreklja iz Hrv. Zagorja, i ako Štrekelj inače uvažuje i hrvatsko-kajkavske pesme).

Jednako bi g. Fancevu — već po svojem jeziku — »hrvatsku dobrovolju« sa slovenačkom dobrom voljom morala da spoji »Napitnica« (iz ludbreško-bukovačke pesmarice, »Zb.«, str. 148, isp. i »Protokolum Grešićev« str. 114), koja glasi:

Ja nikol ne bum zabia očeta mojega,
taužend krat su me zvali,
le pit ga pojdema.

Na tiste gore ke z vincom rode,
ke slatko vince raso
za takšne fajn možje.

En Francl je bia, pa je vince rad pija,
en glažek ga je strosa,
drugega naleja.

Pod naslovom ili mottom: »En starček je bil, je vince rad pil« ima Štrekelj (III, 422—427) dvadeset slovenačkih varijanata te napitnice (iz Kranjske, Koruške, Štajerske, iz Štajerske medju drugim i varijantu od Sv. Jurja na Šćavnici). Osim u prvoj kitici najbliža je hrv. kajkavskoj napitnici (i po jeziku) varijanta od Sv. Jurja na Šćavnici: uz »fajn ljudi«, koji se nalaze i u drugim slovenačkim varijantama, karakterističan je njezin »en Žužek«, kojemu u hrv. kajkavskoj preradi dobro odgovara nemačko-slovenački »en Francl«.

S tom su napitnicom u ludbreško-bukovačkoj pesmarici neposredno spojena još četiri dvostiha:

Brati tri, sestre tri
radi vinca pijemo,

kaj imamo to prodamo
pa za vince damo.

Zdajde šlo, zdajde šlo
lepo naše zdravje.

Zdaj še gre, zdaj še gre
lepo naše zdravje.

I za te stihove imademo primera kod Štreklja (III, 421—442), i to iz Kranjske, Štajerske i Goričke; prva četiri stiha

nalaze se u svima tim varijantama, peti stih u jednoj (iz celjskog okruga).*

Jednako bi već po svome jeziku pažnju g. Fanceva morala na slovenačku stranu okrenuti zadnja napitnica u »Protokolumu Grešićevu« (Zbornik, 128), koja glasi:

1. Ker bi božja volja bla,
de b' noč nikul ne bla,
de b' sunce zmirom sjalo,
kjer najbolj svetlo.

2. Ker pa božja volja ni,
naj gre noč napre,
sam sebi ti, bratec,
daj vu ruke poglej.

3. Poglej, kaj maš,
En vinca en glaž.
Le pi' ga, le pi' ga.
no hvali da ga maš.

4. To sunce gor pride,
se vse rasvetli
poglej, kaj za glažem
zan lep šain stoji.

5. Ta farba je lepa,
ko čisto zlatu,
pa žmah je še bolši,
daj hvalu Bogu!

6. Le pi' ga, le pi' ga.
se za drugo ni
de b' Buh(?) dale rep.**
de b' ga še za one pre.

U Štrekljevim »Slov. Nar. pesmima«, III, 405, nalaze se dve varijante pesme s tim motivom, i to jedna štajerska, druga iz Dobrunj u Kranjskoj, prva imade pet kitica, druga četiri;*** peta Grešićeva kitica o »farbi« i »žmahu« nalazi se u jednoj slovenačkoj popevci iz dolenjske Kranjske (Štrekelj, II, 374): »Prav lepa je farba, še boljši je žmah«.****

Na slovenačku stranu jezičnim znakovima pokazuje vinski dvostih (na str. 115 »Zbornika«):

Vsaki dan, vsaki dan vince moram piti,
kul'ko tul'ko pijan moram biti.

I zbilja imade Štrekelj (III, 494) ove stihove (iz poljanske doline):

* Morala je biti i jedna varijanta iz Slov. Gorica (kod Štreklja je nema), na to pokazuje forma: zdajde = zdaj (bo)de. — I ona »Napitnica« koja u »Zborniku« dolazi iza gore navedene, str. 148, imade znakove štajerskog govora iz donjih Slov. Gorica: najša — najšel, našel; bija (bil), pija (pil).

** Čiji je upitnik u tom retku?

*** Prva, druga i četvrta kitica Grešićeve napitnice odgovaraju štajerskoj i kranjskoj prvoj, drugoj; četvrta Grešićeva kitica odgovara delomice trećoj kranjskoj: treću Grešićevu naći ćeš u slovenačkim pesmama sa motivom: »Glažek po mizi vandra« (III, 392—393). — Grešićev »Buh«, dialekatski izgovor za »Bog«, nalazi se kod Štreklja, III, 393, baš u jednoj od tih napitnica.

**** Isp. i primedbu kod Štreklja III, 340 i popevke na str. 342—343.

Vsaki dan, vsaki dan
Moram vince piti,
Kolkor tolko, kolkor tolko
Moram pijan biti.

Da g. Fancev hoće sve da vidi što se može videti, on bi morao da posumnja o isključivosti »hrvatske dobre volje« kad je prepisao i štampao ovu »Napitnicu« iz ludbreško-bukovačke pesmarice (»Zbornik«, str. 149):

»Ena vtica doletela z dežele Štajerske,
prelepo je zajpela od hripca sončnega,
od šeničnega klasa, ke Ježuša telo
pri saki Sv. Meši je Bogu ofrano...«

Da je g. Fancev pogledao u Štrekljeve »Slov. Narodne pesmi«, III, (453—460), opazio bi da takve ptičice leću u Kranjskoj, Goričkoj i Štajerskoj, doleću iz »dežele Indije«, »iz dežele Štajerske« (najčešće iz te zemlje), »iz dežele vogrske«, »iz dežele jutrove«. Hrvatsko-kajkavski tekst najbliži je popevci iz ljubljanske okolice (Štrekelj III, br. 5919) i iz Adlešića u Beloj Krajini (br. 5923); jezik hrvatskih stihova pokazuje da vrelo pesme nije u Slovenskim Goricama nego gde drugde u Slovenačkoj.

Slovenačku i hrvatsku d o b r u v o l j u spaja i ova »Napitnica« (»Zbornik«, 142) iz »Ludbreško-bukovečke pjesmarice od g. 1830 (?)«:

Vesel'mo se, bratja, da se vidimo,
žalost nas obdaja, kad (se) rezidemo.
Ta vesela kompanija jošće ne bu doli,
k tomu b u k o v s k a općina nikak ne privoli.
Lepo ime Ferko, sam te bog živi,
primi čašu v ruke, slatko se napi'!
Dajda pi' ga, no zavži' ga,
dajda pi' ga, no savži' ga, duge leta vživaj ti!

Oseća se u ovoj napitnici jedna pukotina iza 4 stiha, gde se prelazi k napitnici bratu od vina sa »lepim imenom Ferko«. Za takvu napitnicu jednom »lepom imenu« imademo varijante i u slovenačkim narodnim pesmama (Štrekelj III, 396—398), i to iz okolice Ormoža, od Sv. Jurja na Šćavnici, dakle iz Slov. Gorica, ali i iz Savinjske doline i iz Kranjske. Najsličnija je kajkavskoj jedna napitnica od Sv. Jurja na Šćavnici, koja glasi:

Prelepo ime Franček,
Bog te naj živi,
vzemi kupco v roko,
sladko se napi!
Le ga pi ti, no zavži si,
dolga leta vživati!

Ta se je popevka, barem za moje mladosti, u Sv. Jurju na Šćavnici i drugde u Slov. Goricama na svadbama i uopće u veselim društvima vrlo rado pevala. Mesto »kupice« bio je obično »glažek«; »pi ti«, »zavži ti« uzimali smo kao infinitiv: »piti«, »zavžiti«.

Sličnost tu prelazi u jednakost. — Je li slučaj zvučna sličnost »lepih imena« Ferko i Franček?

I za prva četiri stiha kajkavske popevke imademo slovenačke paralele (Štrekelj, III, 398—401), i to iz Štajerske, Kranjske, Koruške, Goričke — Štrekelj, koji je u svoje izdanje slovenačkih narodnih pesama uzeo i popevke hrvatsko-kajkavske, navodi i jednu paralelu iz Hrv. Zagorja. Podajem ovde početak popevke od Sv. Jurja na Šćavnici (srez Ljutomer):

Veselimo se, brati, da se vidimo!
Žalost nas obide gda razidemo.*
Ta vesela kompanija tega ne dovoli.
Kranjska, štajerska dežela tega ne dovoli.
Prelepo ime Franček itd.

S obzirom na raširenost te napitnice u Slovenačkoj mogli bismo misliti da je nastala kod Slovenaca; protiv toga bi m o ž d a govorio samo izraz »kompanija« u smislu »tovarišija«, »družba«, koji je tako čest u hrvatskim popevkama.**

U svima tim slučajevima vidimo p o t p u n o n e s u m n j i v u zajednicu slovenačke i hrvatske »d o b r e v o l j e«; u tim istim slučajevima se dade ujedno reći da je izraz te d o b r e v o l j e prvotno nastao u Slovenačkoj te prešao onda u Hrvatsku — jednako kao što je Volkmerova »Pesem o kmestvu« prešla hrvatsku granicu.

Ali to ne znači da su se sve one popevke u kojima nalazimo zajednicu hrvatsko-slovenačke d o b r e v o l j e širile od zapada prema istoku; bilo je sigurno i obrnutih slučajeva. Tu bih spomenuo pre svega ovu popevku (barem u svome refrenu i danas popularnu):

1. Nikaj na svetu lepšega ni
neg' je gorica kada rodi,
mužek se trudi ter se vrti,
da mu se delo ne zamudi.

---

* Karakteristično je da ovde fali »se« kao i u ludbreškoj napitnici. S oblikom »rezidemo« te pesmarice isp. Štreklja, III, 400.

** Kažem »možda«, jer ta reč ni u slovenačkim narodnim pesmama nije retka. Isp. Štreklja, III, 416, 433, 371, 374. I u Ahacljevim »Pesmama« (1833), 76, u pesmi »Vino ino voda« (pesma je »štajarska«, »nekoliko popravlena«) imademo »kompaniju«. — Što znači u napitnici, o kojoj sad govorimo, izraz: (Ta vesela kompanija jošće »n e b u d o l i?« To ne dozvoljavaju bukovačka općina odnosno (u slovenačkim napitnicama) kranjska, štajerska dežela... U napitnici iz Motnika u Kranjskoj čujemo: »Vesela naša kompanija Nikdar doli ne vdari, Tudi hravaška zemlja Nigdar doli ne vdari«. Jedna kranjska varijanta kaže (kod Šreklja, br. 5689) da »družba naša vsa vesela se nikdar nehala ne bo«, t. zn., nikad neće prestati.

2. Ogneca kuri, v kleti sedi,
z vincem napija, pečenku vrti.
Kume moj dragi, daj se napij,
jošće nas ne bu, daj se ga vžij« itd.

Ta se napitnica nalazi u Marka Mahanovića »Hrv. popevkama«, u Forkovoj zbirci (osim početka i u Protokolumu Grešićevu) i u ludbreško-bukovačkoj pesmarici (Zb. 139, 96, 120, 146).

Ta je popevka zapisana i u slovenačkim krajevima. Uz dve hrvatsko-kajkavske varijante, koje je Štrekelj, već kao najopširnije, metnuo na prvo mesto, dolaze kod njega (III, 334—338) popevke sa tim motivom iz Cerovca (srez Ljutomer), sa Bleda (?), iz Bele Krajine (i još jedna iz Cvetlina u Hrv. Zagorju). Blejska popevka počinje ovako:

»Nikdar na svetu lepšega ni,
kakor gorica, ki vince rodi.
Oj, kume moj dragi, zdaj se napij,
nikjer na svetu boljšega ni!
Mužek se trudi, ter se vrti,
da se mu delo ne zamudi...«

a cerovačka popevka glasi:

»Kmet si namilo
v kleti sedi,
ogenj si kuri,
pečenko vrti.

Ljubi moj kumek,
zdaj se napi,
enkrat naj nede
zdaj si ga vži.

Kolje si tere,
kaj de ga žga,
k trsji ga nema,
kaj bi ga dja.

Skoro de priša
sveti Mihal,
grozdje de zoria,
jaz pam ga bra.

Skoro de priša
sveti Martin,
vino de krstja,
Jaz pam ga pia.

Vraz, koji je tu popevku u svom zavičaju zapisao, zabeležio je i njezinu melodiju, a to je ista melodija kojom se popevka u Hrvatskoj peva.

Budući da postanak blejskog zapisa nije jasan, imamo glavno samo dve slovenačke varijante, a te su iz blizine Hrvatske; već to daje slutiti da je popevka nastala u Hrvatskoj, gde je svakako popularnija.* Poznati slovenački pučki pisac Antun Martin Slomšek, od 1846 biskup lavantinski, preradio je popevku te svoju preradu objavio u »Drobtincama« I (1846) pod naslovom »Gorica« sa primedbom: »po hrvaški osnovana«; radio je on po tekstu popevke sa kakvim je ona pod općim naslovom:

* Po ritmu se sa našom popevkom slaže jedna pesma stihotvorca iz donjih Slov. Gorica Antuna Šerfa (r. 1798), štampana 1839 (Zb. Mat. Slov. III, 1901, 122): »Kapla na šibki vejci visi, veter jo vterga, spodi leži itd.«, i Miroslava Vilhara: »Trtica mila jaz te častim«. O tome još dole.

»Pesmi od Hrovaške meje« kao »Napojnica« izašla u Korytkovim »Slovenskim Pésmima krajnskiga naroda« (u 5 svesci, g. 1844).* U Slomškovoj preradi popevka se je kod Slovenaca širila, ali bilo bi krivo misliti da se je ona kod njih širila samo tom preradom, ona se je širila i drukčije, to se vidi već iz toga što imademo u gore navedenim slovenačkim varijantama i takvih mesta koja se nalaze u hrvatsko-kajkavskoj popevci, a kojih nema u Slomškovoj preradi (na pr. reči: »ter se vrti«, »v kleti sedi« i t. d.). Širila se je ona po spomenutom Korytkovu izdanju slovenačkih narodnih pesama, a bila je ona, barem u nekim krajevima u Slovenačkoj, i ranije poznata, na pr. u Beloj Krajini i u Vrazovu zavičaju.** Slovenci, kojima se je nejedna popevka počinjala rečima: »Na svetu lepše rožice ni kot je ta vinska trta, po zimi spi, po let' cvete, jesen nam vince daje«. (Štrekelj, III, 345 sl.), kod kojih je bio udomaćen motiv popevke: »En hribček bom kupil, bom trte sadil«,*** vrlo su lako primili i popevku: »Nikaj na svetu lepšega ni neg' je gorica kada rodi«, popevku dakle o radostima vinogradskog života — Štrekelj je popevke sa motivom »En hribček bom kupil (str. 339) uvrstio odmah iza popevaka sa motivom: »Nikaj na svetu lepšega ni«.

Kao što vidimo, kod Slovenaca je popevka »Nikaj na svetu lepšega ni« bila poznata barem u 30-im godinama prošlog stoleća; pita se sad: kako je sa njezinom starošću u Hrvatskoj? — Forko primećuje u svojoj zbirci (1823) kod te popevke: »Napitnica ob vremenu svadbe na farofu zlatarskem, popevana 1810 i onda napravljena«, t. zn., prema Forku bila bi popevka nastala jednim specijalnim povodom u Zlataru samome god. 1810. Ali imademo još jedan podatak o postanku te pesme; Marko Mahanović, čija je zbirka popevaka iz god. 1814, primećuje naime o toj popevci: »Poveda se da je (tu popevku) Keresturi agens napravil«; ako bismo to verovali te kod toga mislili na Josipa Keresturija (tako misli g. Fancev, »Savr.« 429), koji je u Varaždinu umro već 1794, onda bi popevka išla natrag u drugu polovicu 18 stoleća.

* Slomšek je voleo veselo društvo. Tu popevku mogao je on čuti i zavoleti mnogo pre Korytkova izdanja slovenačkih narodnih pesama. Od 1825 do 1827 bio je kapelan na Bizeljskom, imao tamo dodire sa susedima preko Sutle, bio u Zagrebu na pr. u aug. 1826, a naročito 1837 (u društvu Iliraca, vraćao se preko Hrv. Zagorja).

** Korytko je slov. narodne pesme skupljao glavno god. 1838, našu je popevku imao sigurno od Mateja Ravnikara-Poženčana, koji je 1838/38 bio kapelan u Semiču u Beloj Krajini; Ravnikar je popevku prepisao dva puta, i to u hrv.-kajkavskom pravopisu (Štrekelj, III, 335 ka br. 5469); i u Vrazovoj ostavštini se našao hrv.-kajkavski prepis.

*** Mnogobrojne varijante te popevke imade Štrekelj, III, 339 sl. O popularnom tekstu te popevke mislilo se da je originalan Slomškov, a s druge se je strane tvrdilo da je popevka nastala negde u okolici sv. Heme nad Sutlom, i to god. 1812 (ČZN, XIX, 39, i Fr. Kovačić: Anton Martin Slomšek, služabnik božji, I, 55).

Franjo Koch Jugoslav. u Viencu 1883/884 kaže za ovu da je njemački Gassenhauer.

Kolikogod, dakle, prema svemu tome, izgleda da je ta popevka prvotno hrvatska, ipak treba uvažiti da imade i drukčije mišljenje. Gosp. Antun Šimčik dokazuje u »Hrv. Reviji« III, 458 da ta pesma po svoj prilici nije izvorno hrvatska nego da je »donesena u Hrvatsko Zagorje iz najbližega susjedstva štajerskoga«; upozorava on na formu (ritam), koja da je sasvim nehrvatska, a je česta kod Slovenaca te Slovencima zajednička sa Nemcima.* Bilo bi moguće misliti i to da je popevka nastala u Hrvatskoj prema kakvom neposrednjem uzoru nemačkom te da se je onda kao hrvatska širila kod Slovenaca. (K tome ću se još vratiti).

U trećoj grupi popevaka dobre volje moći ćemo konstatirati samo zajednicu tog »folklora«, a neće nam, za sada, biti moguće reći gde mu je početak, da li u slovenačkim ili u hrvatskim krajevima. Ovamo bih brojio napitnicu (u Protokolumu Grešićevu, »Zb.«, 109): »Napimo se ga, ne bojmo se ga, neje vino voda, neg je vojvoda« i: »Neje, Todor, vino voda, već mi veruj je vojvoda« (110), kad s time uporedjujemo reči slovenačke popevke (Štrekelj, III 344): »Le pimo ga, le pimo ga, saj vino nam je vajvoda«. Gde se je »voj - voda« prvi put etimološki tako odvojio od »vode«?

Svi ti primeri pokazuju da je »folklor« pučkih popevaka i napitnica, koji g. Fancev iznosi kao specifično — hrvatski, faktički naš zajednički folklor. Priličnu jednakost tog »folklora« izražava slovenačka narodna pesma (Štrekelj, III, 380—381) ovako: »Naj bo Kra(n)jec al Hrovat, vsaki pije vince rad«. Da se u piću vina »Iliri slažu«, o tome se je uverio i Stanko Vraz (Děla, V, 223). I Slovenci piju uz zdravice vino, kao i Hrvati, ne možda pivo; hrvatska napitnica (»Zb.«, 142) izričito naglašava da Hrvati vino piju, »pivu piju Nemci, Pemci, i Korušci« (jedna slovenačka, Štrekelj, III, 358, pak kao vinopivce označuje »Kranjce, Pemce i Moravce«).

Ističući tako zajednički karakter tog našeg »folklora« nisam, razume se, ništa rekao o tome je li taj naš folklor, pa bio on separatan ili zajednički, uvek i originalno naš.

Nema nikakve sumnje da su — uz stare latinske popevke — na našu nekadašnju braću od bilikuma delovale i nemačke vinske popevke i njihove melodije. Već spomenuti štajerskoslovenačko-hrvatskokajkavski pesnik Štefan Modrinjak, koji je

* Radi se o ritmu: ⏑/—⏑⏑—⏑ (odnosno: —⏑⏑—) u poredbi sa slovenačkim: ⏑/—⏑⏑—⏑ (na pr. »Napoleon reče«) i: ⏑/—⏑⏑— (»Ilirija, vstan'!). O melodiji samoj kaže Kuhač u »Južno-slovjenskim narodnim popievkama«, IV (1881), 100: »Ova je melodija stara hrvatska makar je i ritam njemački« — Isp. i Dr. Josipa Matasovića u »Narodnoj Starini«, sv. 8 (1924) str. 204: »Mnogo je toga prešlo, dašto, i sa kranjske i sa štajerske granice u vicinalnom vlasteoskom saobraćaju«.

prepisao više Volkmerovih pesama te prema Volkmeru »Tersu ali priaznom napitku (»Dežela hvale vredna si, da vino nam rodiš...«) spevao »popevku pri vinskoj bratvi« (»Naj cvete slovenski orsag, gde vino nam rodi... en ograd lep kak paradiž je vu Slovenskom kraji...«), pripisao je toj svojoj pesmi nemačku: »Es lebe das gelobte Land, Das uns den Wein erzog, Der Winzer der ihn pflanzt und band Der Winzer lebe hoch...«. Slovenački izdavač Volkmerovih pesama Pajek to priznaje (str. 22). Gospodin Fancev, koji u »Zborniku« (str. 109, 114, 122, 124, 125, 126, 133, 144, 147, isp. i 92, 93, 95, 99) navodi nekoliko nemačkih tekstova nadjenih u hrvatskim zbirkama popevaka, moraće ranije ili kasnije ipak početi da sumnja u apsolutnu autohtonost svoje gradje. Ako napitnica u »Protokolumu Grešićevu« (»Zb.«, 116) vinskome bratu želi: »Kuliko je kapljica, Bog ti dô godinica«, onda je to sigurno isto što kaže slovenačka popevka (a tu slovenačku popevku možemo i danas čuti u kojojgod zagrebačkoj krčmi): »Kolkor kapljic, tolko let Bog nam daj na svet' živet« (Štrekelj, III, 383—384), a ipak ne mogu verovati, da bi ta popevka bila prvotno slavenska, kad (ili: iako) i lužički Srbi pevaju: »kelkož kapkow, telko lět, njech nas nosy Boži svět! Žiwjo, Žiwjo!«*

Tu treba progovoriti i o jednom članku g. Fanceva koji po sadržini obradjene gradje doduše ne ide u »Hrv. dobrovolju«, ali joj je sličan po ograničenosti gradje i po političkoj tendenciji. U božićnom broju »Hrv. Đnevnika« (1937, 24 dec.) objavio je g. Fancev članak: »Iz prastare crkvene i svjetovne književnosti posavskih kajkavskih Hrvata«. U tom članku — u kojemu imade reč »hrvatski«, »Hrvatska« po prilici 58 puta — prof. Fancev dokazuje dve stvari, prvo, da je i u pogledu božićnih pesama hrvatski svet bio jedna jedinica, drugo, da kajkavska Hrvatska pre protestantizma nije bila jedna kulturno gluha zemlja, jer se iz reči »mladi kralj« (Isu Krst) u vezi sa »mladim letom« u božićnoj pesmi:

Narodil se kralj nebeski
od Marije čiste device.
Na tom mladom lete veselimo se,
mladoga kralja mi molemo

može zaključivati da je ta pesma nastala ne posle 13 stoleća, jer je mlado leto (nova godina) u kronologiji posavske Hrvatske samo do kraja 13 stoleća padalo na Kristovo rodjenje (25 decembra). A sad da pogledamo malo preko granica političke Hrvatske! Jedna slovenačka novogodišnja koledница (zapisana u Trnovom u Notranjskoj (Kranjskoj), dakle izmedju Sv. Petra na Krasu i Rijeke, Štrekelj, Slov. Nar. pesmi, III, 96) počinje ovako: »Novo leto je, veselimo se, mladimu kralju poklonimo

* O tome, naročito o refrenu »Živjo« pisao sam u ljubljanskom dnevniku »Jutru«1930, br. 202 (31. VIII).

se«, a jedna slovenačka kolednica, zapisana u Žabnici u najzapadnijoj južnoj Koruškoj (Štrekelj, III, 99) počinje ovako: »K temu letu novemu, k temu rojstvu božjemu... Marija je rodila Jezusa...«! I u Tinjama uz Dravu u istočnoj Koruškoj zapisana je jedna »narodna crkvena« novogodišnja pesma koja počinje ovako: »K temu letu novemu noj (no, i) k temu rojstvu božjemu«.* Mladi kralj, u kojem se traži ili čak i nalazi uspomena na staru hrvatsku istoriju kad su Arpadovići slali svoje prvorodjene sinove (»rex junior«) u Hrvatsku da za njih u njoj vladaju, nalazi se eto i u Slovenačkoj — dakle i iza slavne granice, za koju se »mladi kralj« junački kročeći nije brinuo, t. j., on je zajednički hrvatsko-slovenački »kralj«.** Drugo je pitanje gde se je taj naš zajednički »mladi kralj« rodio. Zbilja u Hrvatskoj? Baš kod crkvenih pesama biće teško ustanoviti gdje je koja pesma nastala jer su kršćanski motivi sa crkvom išli iz zemlje u zemlju te svuda bili više manje jednaki. Svakako je nesigurno vezanjem mladog ili novog leta*** sa »mladim kraljem« (Kristovim rodjenjem, 25 dec.) dokazivati starost pesme, nesigurno zato što se za Božić računa čitavo vreme do Sv. Triju Kralja te se je i za novu godinu (po kasnijoj i današnjoj kronologiji) moglo opevati Kristovo rodjenje.****

Time svršavam prikaz »Hrvatske dobrovolje« g. Fanceva, koliko je ona slika folklora. Da je g. Fancev publicirao samo te popevke i napitnice kao takve, bila bi publikacija zaslužna, ali g. Fancev je publikaciju opremio svojim uvodom (onda još u vezi s njom napisao članak u »Savr.«) te ju je time pokvario kaošto je par godina ranije (1933) svojim uvodom pokvario svoje »Dokumente za naše podrijetlo hrvatskoga preporoda«. Ko hoće da piše naučnu raspravu ne sme da se ograniči na jedan deo gradje nego se mora obazirati (koliko je samo moguće) na svu gradju koja je sa predmetom u vezi, to je jedno, a drugo je: on ne sme da ide za jednom aprioristićkom tendencijom. Gospodin Fancev pogrešio je u jednom i drugom pogledu: pisao je raspravu, ograničujući se u gradji; ograničio se nekako po svome planu, a svakako je prebrzo zaključivao.

Ovaj moj prikaz postavlja raspravu na širu, jedino realnu osnovu...

* Slov. Večernice (Družbe sv. Mohorja) za 1897.

** U istom članku navodi g. Fancev i hrv.-kajkavsku narodnu pesmu: »Posejal sem bažulek«. Štrekelj, III, 265, navodi varijantu te pesme i iz Središća (nesumnjivo dravskoga, dakle štajerskoga). — Apokrifni motiv kajkavske božićne pesme: da je Devica Marija spavajući rodila Isusa, nalazi se i u čisto slovenačkim pesmama (Štrekelj, III, 32). — Samo usput upozoravam da su pesme sa početkom »Prelepo mi poje črni kos« (g. Fancev spominje u tom svom članku i tu pesmu) kod Slovenaca vrlo dobro poznate (Štrekelj, I, 782—785).

*** I jedna koruška novogodišnja koleda imade »leto lepo mlado« (ne: novo!), Štrekelj, III, 97.

**** O kolednici zapisanoj u Žabnici znamo pozitivno da se pevala »na sveti večer pred Božičem, pred novim letom in sv. tremi kralji...«

III.

CILJEVI

Dva je cilja imao g. Fancev, objavljujući »hrvatsku dobrovolju«, jedan općenitiji i jedan specijalniji. Općenitiji mu je cilj: hteti »dobrovolju« prikazati kao jedan hrvatski specificum, a to, kaošto smo videli, g. Fancevu nije uspelo i nije moglo uspeti. Sad trebam još da analiziram njegovu drugu, specijalniju tendenciju, koja naročito jasno izbija u njegovu članku u »Savremeniku«, naime tendenciju prikazivanja »hrvatske dobrovolje« kao jedne hrvatske socialno-političke pojave koja je pripremala hrvatski preporod.

Nekako polazna tačka za to dokazivanje je g. Fancevu predgovor što ga je Forko napisao svojoj zbirci iz god. 1823. Forko tu kaže da on svojim popevkama i napitnicama nikako neće da potstrekava koga ka prekorednome piću nego hoće »z vugodnem popevanjem horvatsku dobrovolju obuditi i prijateljstvo, k tomu bratinsku slogu vtrditi, najbolje pako halabučne, svadljive, nečedne i ogovorljive spomenke pri stolih preprečiti«. Svrha je dakle Forku trostruka, prvo: probudjenje hrvatske dobrovolje, drugo: utvrdjivanje prijateljstva i bratinske sloge, a treće: uvodjenje pristojnosti u društvu kod stola. Iz stilizacije (»najbolje«) se vidi da mu je glavna svrha treća tačka, a g. Fancev je uzeo drugu: prijateljstvo i bratinsku slogu te na tome počeo da gradi zgradu.

Iz toga što g. Fancev dalje piše, vidi se da imade za njega društvenost hrvatske dobrovolje, kakva se ispoljuje u istorijskim zbirkama popevaka, dvostruko značenje, prvo da je ona demokratska, drugo da »veže ljude raznih staleža«.

Je li hrvatska dobra volja kakva se pokazuje u tim popevkama i napitnicama zbilja demokratska? iz kojeg su staleža ljudi koji ih popevaju? kojeg staleža život im je predmet pevanja?

Popevke koje je publicirao g. Fancev većinom nas uvode u gospodski život. Vino pije te si nazdravlja »kompanija gosposka« (»Zb.«, 91) »gospoda premožna (91), »draga gospoda«

(91, alibi), »gospoda« koja su »kinč« gospodarova stola (136),* jedna zdravica vredi »mladom gosponu vu dvoru« koji je »viteškoga roda izebrani cvet« (136), u »Trim ptičicama« (125) ptica koja nosi pšenicu pada na polje, ona koja nosi rozgvu pada na goricu, ali ona »koja nosi zdravje i veselje« ona je pala v »naše bele dvore, vu dvorah nam zdravje i veselje« — da je ta ptica malo demokratičnija ona bi barem nešto malo zdravlja i veselja odnela i mužeku-kmetu u crnu kolibu. »Kompanije«, koje piju vino, fevdalne su, kurijske ili barem varoške. Ako kućegazda nazdravlja »dragoj braći svojoj«, nema apsolutno nikakva povoda misliti da ta »braća« nisu baš ona »gospoda«. Plemići su si bili naročito braća; poljski šlahčić bio je šlahčiću »brat«. Ako g. Fancev (»Savr.«, 427) kaže da, osim u jednoj Frankopanovoj pjesmi, »ni u jednoj drugoj« (od tih popevaka) nikako ne udaraju u oči bilo kakve staleške razlike«, treba odgovoriti: razume se da ne udaraju, jer su sve iz jednog staleža, iz staleža g o s p o d s k o g.

U tom pogledu zbilja je razlika izmedju hrvatske i slovenačke d o b r e v o l j e; sumnjam da bi se u slovenačkim pučkim popevkama, koje su većinom n a r o d n e pesme, moglo naći što g o s p o d s k o g a. Razlika izmedju slovenačke »demokratske« i hrvatske gospodske dobre volje vidi se na pr. u popevkama (tu možemo reći: pesmama) koje imadu motiv sličan motivu gore spomneute hrvatske pesme »Tri ptičice«. Na tu pesmu, jednu od retkih u publikaciji g. Fanceva koje imadu kakvu pesničku vrednost, nalikuju donekle one slovenačke narodne pesme u kojima »ptica poje o pšeničnom klasu in sladkom vincu« (Štrekelj, III, 453—460): braća u njima piju vino, ali ko su ta braća? sigurno ne g o s p o d a, jer u nekim varijantama čujemo čak i to: »Naj gospoda pije vodo, k' za vince ne trpi« (Štrekelj, III, 454, dva puta) ili: »Gospod naj vodo pije, ker za vince ne trpi« (ib., 458). Kaošto vidimo, imade jedna razlika izmedju hrvatske »dobrevolje«, kakvom se ona pokazuje u publikaciji g. Fanceva, i izmedju slovenačke »dobre volje«, a to je razlika baš staleško-socialna: slovenačka »dobra volja« je prostonarodna, je pučka.**

---

* Ako se (109) oslovljuje »dragi moj kum«, može to biti pravi kum, ne treba da bude »kumek«. — »Braća« nazdravljaju »v plemenitom društvu« grofu Janku Draškoviću (»Ljetopis Jugosl. Ak.« za 1936-37, sv. 30, str. 197.)

** Pesme u kojima (kod Štreklja, III, 194-195) vile pevaju: »Bog nam živi tu gospodu, tu gospodu vu tom gradu« isključivo su hrvatsko-zagorske, usto treba uvažiti da to pevaju v i l e, koje mogu biti i roda gospodskoga. God. 1826 bio je slovenački pučki svećenik, kasnije pučki biskup, A. M. Slomšek u Zagrebu te tom prilikom konstatirao »trdosrčnost hrvatske gospode« (Kovačić Fr., Služabnik božji Anton Martin Slomšek, I (Maribor, 1934), 54. Isp. s time jedan izveštaj o prilikama kod nas iz god. 1715 u Čas. za zgod. in narodopisje«, Maribor, XVI, 91—92.

A je li seljački život p r e d m e t pesama »hrvatske dobrovolje«?

U seljačku sredinu nas u »Hrvatskoj dobrovolji« g. Fanceva uvodi samo par pesama, i to jedna iz Šćrbačićeve pesmarice od god. 1687, koja počinje: »Kad mi zima jur prohodi« (»Zb.«, 129), dalje popevka »Od skrbnosti mužeka pri trsja delanju« (96), popevka »Nikaj na svetu lepšega ni« i Volkmerova »Od kmetskoga starliša preštimanja«. Šćrbačićeva je pesma zapravo samo idila ili slika seljaka — pijanice, a popevka »Od skrbnosti mužeka itd.« ima, kaošto smo gore videli, na sebi znakove zbog kojih bismo je hteli dovesti u vezu sa Volkmerovom. I popevka »Nikaj na svetu lepšega ni...« je idila o mužeku-kmetu kaošto je idila pesma »Od skrbnosti mužeka«. U v e l i č a v a k m e t a j e d i n o V o l k m e r o v a p e s m a, prvotno slovenačka pesma, »Od kmetskoga stališa preštimanja« (»Pesem od kmestva«, »Hvala kmetičkega stana«).*

Iz svega toga izlazi ovaj rezultat: analiza »hrvatske dobrovolje«, pa da gledamo na seljaštvo kao subjekt ili kao objekt popevaka, nikako ne dovodi do »demokratizma i staleškog sporazuma« kao neke dosada tobože skrivene odlike hrvatskih predpreporodnih vremena. Što se u »hrvatskoj dobrovolji« nalazi izrazito seljakoljubnoga, ispoljuje se kao slovenački utecaj.

Nije nikakvo čudo što je tome tako. To odgovara razlici socialne strukture hrvatskog i slovenačkog dela našega naroda, naročito u prošlosti: Slovenci su bili samo seljaci, prosti puk sa svećenicima, sve samim seljačkim sinovima. Kad je zato seljački cesar Jozef II došao sa svojim prosvećenim brigama za seljački narod, kod Slovenaca je taj pravac mišljenja lakše preoteo maha nego kod Hrvata. Slovenci, koji nisu imali nikakvih visokopolitičkih pitanja da ih rešavaju niti su se u ono doba trebali mnogo bojati da od germanizatorskih tendencija što izgube, jer nisu Bog zna što imali, lakše su pažnju obraćali plemenitim socialnim tendencijama velikog cesara nego Hrvati, koji su se, kao politički narod vlastele i gospode, bojali za svoja istorijska iura regni, u kojima su bila i iura nobilium sa starom konštitucijom — osim pojedinaca koji su izašli iz lanceva istorije te se snašli u duhu vremena.**

---

* Pesma »Od življenja muškoga» (»Savr.«, 429), u kojoj muž sam oplakuje svoju sudbinu pod batom fevdalnog gospodara, bila bi znak saučešća sa seljakom, ali ne vidi se, kojem je staležu pripadao pesnik-autor te pesme, ni kada je nastala.

** G. Fancev hoće da veći deo krivnje za podržavanje socijalne nejednakosti izmedju seljaka i vlastele baca na bečki dvor. To je čisto istorijsko pitanje. Ako g. Fancev (»Savr.«, 430) navodi predlog zagorskog plemića Baltazara Bedekovića, iznesen god. 1791 u varaždinskoj županijskoj skupštini, predlog o izjednačenju plemstva i seljaštva u snošenju javnih tereta, te ako g. Fancev ističe da je bečki dvor video u predlogu nešto što bi moglo biti »zum grössten Nachtheil der jurium Regis et Regni«, treba naglasiti da je to bilo već p o s l e smrti Jozefa II kad je u Beču reakcija dizala glavu koja je

Leopold Volkmer nije bio kakav slobodnjak u duhu francuske revolucije, što više, on je takvu buntovničku slobodu znao osudjivati, ali je razumeo jozefinsku socialnu pravednost te shvaćao njezino ocenjivanje važnosti seljaka medju staležima. Svakako je on, naročito i svojom »Hvalom kmetičkega stana«, kojoj je najstariji datum 1789, stihotvorac jozefinizma. — Tu moram nešto dodati i o autoru popevke »Nikaj na svetu lepšega ni«, koja kod g. Fanceva igra znatniju ulogu. Ako sa g. Fancevom mislimo da je avtor te popevke Josip Keresturi,*, ne smemo zaboraviti da je taj Keresturi rodjen u Štrigovi (sat i pô hoda od Ljutomera, danas spada Štrigova u ljutomerski srez d r a v s k e banovine), i to god. 1739, da je dakle po zavičaju zemljak Leopoldu Volkmeru, za dve godine kasnije rodjenom u Ljutomeru, da je Keresturi učio pravo u Gracu, dakle u a v s t r i j s k o j polovici države, da je za cesara Jozefa II bio agens aulicus u Beču, da je od tog cesara dobio plemstvo, te zato ne može biti nikakve sumnje da je bio jozefinac, a to znači da je taj »Eleutherius Pannonius« (panonski slobodnjak), makar formalno Hungarus, u duši bio »Avstrijanac« te možemo razumeti da je spevao idilu o mužeku-kmetu, popevku »Nikaj na svetu lepšega ni...«.

Pravi »Hungari« medju Hrvatima, vlastela, posednici starih jurum Regni, bili su, razume se, protivnici jozefinskoj avstrijanštini ,svakoj avstrijanštini, a ta bi im mogla neposredno dolaziti od »kranjskih« suseda. Već zato što bi baš s te strane mogla biti ugrožena njihova istorijska politička prava, oni su, i u svojim popevkama, izražavali mržnju protiv »Kranjaca« (oseća se da g. Fancev i danas ide sa tom istorijskom gospodom). Otpor protiv »Kranjaca« imademo u napitnicama (u »Zb.«, na str. 110 i 117), a naročito karakterističan je ovaj ispad protiv »Kranjaca« u »Protokolumu Grešićevu« (122):

»Aj što se brineš, Kranjče moj,
povratit se više k nam nemoj,
vzemi vu žep Gesetzbuch on tvoj,
pak odhadjaj zbogom v orsag tvoj!

— smetao je dakle »G e s e t z b u c h«, s kojim je »Kranjac« bio došao! Ljudima koji su pevali popevke »Protokoluma« smetali su valjda carinici, koji su pobirali »Weindatz«, porez na vino

radila na tome da se ponište rezultati »diktature«, a dalje i to da se u navedenim rečima spominju baš i iura Regni, dakle istorijska ugarsko-hrvatska p o l i t i č k a prava; razume se da se je dvor (posle »diktature« Jozefa II) počeo da boji i za iura Regis, a ta iura bila bi ugrožena eventualnom bunom v l a s t e l e, t. zn., dvor je žrtvovao seljake iz straha pred političkom vlastelom, u ono doba još gospodarima političkog položaja. Obrnuto je Metternichova avstrijska vlada postupala 1846 u Galiciji kad je seljake nauškala protiv vlastele.

* »Nast. Vj.« 39 (1930-31). 38 sl.; »Savr.«, 429.

(u narednoj kitici popevka spominje baš Weindatz),* drugih »Kranjaca«, »neposrednih pretstavnika avstro-nemškutarskoga kulturträgerstva« (tako se izražava g. Fancev u »Savr.«, 428) oko 1800, držim, u Hrvatskoj, osim možda u Vojnoj Granici, nije bilo.

A sad pitam: kako može u jednome sredjenome društvu jedan G e s e t z b u c h smetati? Nedavno smo u zagrebačkim novinama čitali da je sva beda Hrvatskoga Zagorja u tome što katastar nije sredjen i gruntovnica ne, a bogme i to spada u Gesetzbuch.

A dalje pitam: Kako može biti govora o demokraciji tamo gde se ljudi sa Gesetzbuchom teraju u »orsag svoj«, kaošto se teraju u »hrvatskog dobrovolji« g. Fanceva?

U ostalom sviju takvih provincijalnih peckalica, naročito u stihovima, u veselom društvu ne treba uvek preozbiljno uzeti: Kranjska narodna pesma se je narugala Štajercima i Korušcima, štajerski Volkmer se je u jednoj pesmi narugao Kranjcima — a to nije sprečavalo da izmedju tih zemalja ne bi došlo do commercium rerum animorumque. I tako je ž i v o t hrvatske kajkavce — što su bili oni prostiji, tim više, sigurno seljake više od političke »gospode« — vezao sa susednim Štajercima, »Kranjcima«. Zlatarski župnik Forko i nekadašnji okićki župnik, kasniji kanonik Marko Mahanović takve se »avstrijanštine« nisu bojali nego su uzeli medju svoje popevke »kranjsku« popevku »Od kmetskoga stališa preštimanja«, i u toj socialnoj stvarnosti njihova mišljenja istorijska je njihova vrednost. Preko plotova koje su čuvali vlasnici istorijskih papira, vlasnici političkih i socialnih prerogativa, jasno je odjeknula slovenačko-hrvatska popevka...

Gospodina Fanceva bih upozorio na to što je baš Josip Keresturi u svojoj obrani zagrebačkog klera, napadnutog od nekih »naturaliziranih« Hrvata — jedan se zvaše Szabadhegyi — u knjizi »Vindiciae cleri zagrabiensis itd.« (1793), 177, napisao o vezanju izraza »Germanus« sa izrazom »Carniolus«; ironički predlaže, neka bi se na zadnji dan meseca oktobra u kalendaru metnula proslava Hieronima i Ladislava (to su bila imena onih naturaliziranih Hrvata) »mesto Sv. Wolfganga, biskupa, u ostalom Kranjca«, te dodaje: »Author S z a b a d h e g y i more infimae plebis Croatiae in libello suo, ubicunque G e r m a n u m nominare voluit, C a r n i o l u m nominat, putans totam Germaniam in Carniolia subsistere« — dakle: »more infimae plebis«! Keresturi sam, Štrigovljanin, malone Ljutomerčanin, štampao je knjigu svoju u mestu sa karakterističnim imenom Philadelphia, tj. B r a t o l j u b l j e.

* Što u istoj kitici znači »Gleischkronitzer«, ne znam. — O »neprijatnim zgodama« sa carinicima na medjama Hrvatske i Ugarske prema avstrijskim provincijama isp. putopis Nemca Georga von Martens iz god. 1818 (»Savremenik« 1917, 46).

Ističući, tako, dobru socijalnu stranu jozefinske »avstrijanštine« nisam hteo reći da bi kod Slovenaca »avstrijanaca« u ono doba bilo sve pučko-socijalno idealno. Možda je Volkmer baš zato što ni tamo nije bilo sve u redu držao za potrebno da istakne važnost seljačkog staleža u socialnom ustroju života. Ali s druge je strane istina da je u isto vreme kranjsko-slovenački pesnik Valentin Vodnik, dobar poznavalac prilika seoskog naroda, mogao zapevati pesmu »Od *zadovoljnega Kranjca*« (1781). Volkmer je napisao i pesmu »Klaguvanje enega vencerla« (»Naricanje jednog vincilira«, 1797), ali to je zapravo samo opis rada jednog vincilira od proleća do jeseni: njegov je gazda »virt« (seoski gospodar), ne žali se vincilir protiv njega, šta više, na kraju opominje mlatioce, pozvate na »domlatke«, neka ne uvrede gazdu, kad ih je gazda lepo počastio. Da sad isporedimo s tim »Klaguvanjem« onu tešku hrvatsku tužaljku »Od življenja muškoga« koju je g. Fancev naštampao u »Savr.« 429—430,[*] u kojoj »sam muž tuguje« o svojim nevoljama, o »tlaci, gospodi, sudcima, pandurima, provizoru, krasnaru, dvorskom«, a za sve se krivice nigde ne nalazi nikakva pravda, zato »štima da (ga) konec bude od suz zarad krivic hudeh«.[**]

Teško preteruje g. Fancev kad (»Savr.«, 428) piše da se je hrvatsko društvo na prelazu iz 18 u 19 stoleće bavilo »kmetom čovjekom, kakav je bio i vlastelin i svećenik i gradjanin, odnosno za mnoge već onda i više nego svi drugi staleži zajedno« — pa ovakav seljački program nije imao ni *ilirski* pokret (koji je ipak, po mišljenju g. Fanceva, jedino iz takvih domaćih »pretpreporoda« izašao!).

Ali »hrvatska dobravolja« g. Fancevu svojom tobožnjom demokratičnošću u današnjem smislu reči nije samo naravna, domaća priprema hrvatskog preporoda nego je ona to i po tome što »veže ljudi raznih staleža« t. j. ujedinjuje sve hrvatske staleže u jedan narodni pokret. Na to mišljenje su g. Fanceva najpre dovele gore već citirane reči Forkove, reči o svrsi koju

---

[*] G. Fancev ne kaže odakle je uzeta ta tužaljka, ni iz kojeg je vremena. Prvu kiticu ne govori *muž* nego neko drugi: »Včera buduč vu planine, čujem muža vu doline, vu žalosti milo speva, od nevolje komaj zeva«.

[**] O socialnom odnošaju izmedju seljaka i gospode u okolici zagrebačkoj i u Medjimurju isp. izveštaj A. Martina Slomška o njegovu potovanju u Hrvatskoj god. 1837 u djelu Fr. Kovačića: »Služabnik božiji Anton Martini Slomšek itd.« I. (1934), 124, 125 ili: Fr. Kosar, Anton Martin Slomšek, Fürstbischof von Lavant« (Marburg, 1863, 32, (»So ist der Charakter gedrückter, sklavisch behandelter Menschen«). O vremenima oko 1715 isp. putopis engleskog putnika Simona Klementa, Č Z N. XVI, 91 i 92 (u Varaždinu »videh da su imali potrebe da vešala udvostruče, jer na paru vešala, koja pripadahu ovom mestu višahu: na jednima pet telesa, a na drugima osam, sem dvojice, koji su ležali na točkovima«... »Blizu (Zagreba) videli smo ostatke od dva osudjenika na točkovima, a na drugom kraju jednoga na vešalima«).

je imala njegova zbirka popevaka, reči o »prijateljstvu i bratinskoj slozi« koju bi imala da promiće njegova zbirka, a naročito je g. Fancevu misli u tom pravcu pokrenuo jedan članak u nekim zagrebačkim novinama iz jeseni 1937; taj je članak bio reklama za jednu lepu našu knjigu o vinu, napose je u tom članku na g. Fanceva, kako nam on sam priča, delovao ovaj »ulomak« iz njega: »Pravi prijatelj vina ne pije nikada sam, on voli društvo i društvenost. Čuvaj se ljudi, koji piju sami. Vino drži društvo, stara prijateljstva i *veže ljude raznih staleža*. Piće u društvu čini čovjeka prijaznim, društvenim, obzirnim i podnošljivim.« Tih novinskih reklamnih reči uhvatio se g. Fancev te kao na njihovu potvrdu iz domaće književnosti upozorio na svoju »hrvatsku dobrovolju«, publiciranu u »Zborniku«, u kojoj su primeri za onu tvrdnju »skupljeni na jednome mjestu«. Nema sumnje da su za g. Fanceva kod toga glavne ove reči: da vino »veže ljude raznih staleža« (te su reči barem kod njega i podvučene).

U navedenim novinskim rečima samo je polovica istine. Uzmimo iz njih ono što bi moglo nešto značiti u našem pitanju!

Vežu li se u vinskom društvu zbilja »ljudi raznih staleža«? jesu li vinska društva zbilja slika socijalnog ustroja naroda? Vrlo retko su ona takva.[*] U ostalom, gde imade u čitavoj »Hrvatskoj dobrovolji« g. Fanceva koji primer za takvo vezanje raznih staleža vinom? Sve su to popevke i zdravice *gospodske* (kaošto smo čuli), izražavaju dakle »dobru volju« *jednog* staleža, a i *predmet* tih popevaka i zdravica ide preko tog jednog staleža samo u dva, tri slučaja, o kojima sam već govorio.[**]

Istina je da mogu »dobre volje«, dakle vesela društva doprineti »prijateljstvu i bratinskoj slozi«; barem često su ona tako delovala i Forko je želeo da bi tako delovala. Mogu se u takvoj *dobroj volji* pokrenuti razne ideje kolektivnog karaktera, pa je »pobratimija« *mogla* roditi i patrijotizam.[***]

---

[*] Niko ozbiljan neće kod reči o vinu koje »veže ljude raznih staleža« misliti na to da ljudi sviju staleža vole piti. A kako retko se dešava da u jednom istom veselom društvu učestvuju ljudi raznih staleža koji stoje daleko jedan od drugoga, na pr. profesori, gradski obrtnici i seljaci! I dandanas je to retko (ne treba da bude toj retkosti uzrok staleška averzija), koliko ne dolazi danas do takve staleške »zajednice« zbog političkih pitanja!

[**] Ako g. Fancev u »Savr.« 429 kaže da je popevka: »Nikaj na svetu lepšega ni« nastala u raspoloženju kao i ostala poezija »hrvatske dobrovolje«, u društvu narodne gospode«, treba reći da je to istina, ali po *predmetu* (muž-kmet!) treba tu popevku potpunom odvojiti od malone sviju ostalih popevaka, jer te nemaju takva predmeta. O toj popevci potanje gore u vezi sa Keresturijem!

[***] Kažem: *mogla je* a *ne*: morala. Kako može baš *dobra volja* sprečavati razvoj pravog rodoljublja, to nam je živo prikazao prvi nastavnik slovenačkog jezika na univerzi u Gracu (oko 1812) govoreći o pijančevanju svećenika u slovenačkoj Štajerskoj, u pokrajini kraj hrvatske granice.

I zbilja, i u predpreporodnoj »dobrovolji« g. Fanceva nalazimo d o m o v i n u i d o m o r o t c e. Nema tih slučajeva puno, ali ipak ih ima. Narodno se ime hrvatsko nalazi u prigodnim napitnicama kaošto je pozdrav biskupu Maksimiljanu Vrhovcu (»Zb.«, 98) i njegovu pomoćniku, u napitnici prigodom odlaska Francuza (151), a »domovina« i »domorodac« još u napitnici »Za domoroce« (koju nalazimo već u pesmarici T. Kraljevića, 1796, onda u kanconijeru Nikole Šafrana od g. 1800 [?] i u Protokolumu Grešićevu, »Zb.«, 163, 137, 105),* koja glasi:

»Komu domovina draga je,
domorocev zdravje naj pije,
(varijanta: »za vse v orsagu naj pije«)
reda, roda, časti kakva će bit,
samo da je v srcu istinit«

Kod t e napitnice rado ističem ono što je napisao i g. Fancev (»Savr.«, 427) — o p ć e n i t o pak njegove reči ne vrede, — da u njoj nije »važno da li se radi o vlastelinu, svećeniku, gradjaninu, vojniku ili kmetu — mužeku, već samo o iskrenosti domorodnih osjećaja«, ali ipak dodajem dvoje: prvo gde imademo jemstvo da je napitničar mislio baš i na kmeta — mužeka? drugo: reči treba razumeti u duhu vremena u kojemu su bile izrečene; d o m o r o d a c, u ilirsko vreme toliko kao patrijot, rodoljub, prvotno i ranije mogao je biti samo zemljak (indigena, dakle: ko nije stranac), a to je mnogo manje nego rodoljub ili patrijot. Sa razvojem s t v a r i može i reč dobiti drukčije značenje. Uopće treba uvažavati hronologiju, na pr. kod varijanata iste pesme. To g. Fancev nije pomislio kad je (»Savr.«, 428) za dokaz svoje tvrdnje da ni »čežnja za slogom svih narodnih redova toj poeziji nije bila strana«, naveo kiticu iz ludbreško-bukovačke pesmarice (»Zb.«, 128):

»Jošće imam jedno reći,
koje spada k našoj sreći,
nekaj žive ljubav sloga
vsega puka horvatskoga«,

a istom onda dodao da stoji u varijanti puščanskoga župnika Jurja Grešića na kraju te kitice mesto: »horvatskoga« reč: »puščanskoga. Protokolum Grešićev je stariji od ludbreško-bukovačke pesmarice pa moramo (svakako: možemo) misliti da se je tu radilo prvotno samo o »puku puščanskom« i o njegovoj slozi (da ne bi bilo trzavica, svadja u župi) te je onda istom (ludbreško-bukovačku pesmaricu meće g. Fancev sam u vreme oko 1830, dakle u vreme neposredno pre Gajeva preporoda) na-

* Uz to još u napitnici, štampanoj sad u »Ljetopisu jugoslav. Ak.« za 1936-37, sv. 50, str. 197- u kojoj se nazdravlja i Janku Draškoviću.

pitnici rečju »horvatsko« dat više narodni karakter. U ostalom »sloga puka horvatskoga« još ne znači slogu svih narodnih redova (a t o je hteo g. Fancev da dokaže). I još nešto: Kod ovakva prelaza od »puka puščanskoga« ka »puku hrvatskome« trebamo da se pitamo, nije li ovde (i možda uopće u napitnicama iz vremena pre 100 godina) ime »hrvatski« p r o v i n c i j a l n o ime (ne dakle nacionalno ime kod kojega bi se mislilo na pr. i na dalmatinske Hrvate) te kao takvo paralelno na pr. provincijalnom imenu »štajerski«, kojeg je puna slovenačka narodna pesma (u nekim slovenačkim narodnim pesmama pevaju i piju braća, jer su Štajerci; vino im teče kao maslo u grlo »štajersko« i pozivlje se »Š t a j a r c« neka »vzeme glaž«). Pomislimo da ni u vreme Iliraca opća narodna hrvatska svest u širim krugovima nije postojala ili bila slaba te je Slavonac Luka Ilić, izdavač »Slavonskih varoških pesama« (Slavoljub Slavončević, Vinko Lozić), 1844, u »Slavonske napitnice« uzeo i one pesme »koje su — kako mi se vidi — najprije kod susedne bratje Hrvatah proiztekle«.

Niko neće poricati da je bilo narodne svesti kod Hrvata i pre Gaja* ali nemojmo preteravati nego priznajmo: Sve što imade u »H r v a t s k o j d o b r o v o l j i« socijalno — narodnoga, što bi »vezalo sve staleže« u jedan narodni pokret, tako je bedno u poredbi sa jakim izrazima nemačke nacionalne volje i nemačkog osećaja narodnog jedinstva kakve je Kollár čuo na Wartburgfestu 1817, bedno u poredbi za istovremenim pokretom »Tugendbundova«, bedno u poredbi sa elementarnim stvaranjem novog života one mladeži medju kojom je 1820 Adam Mickiewicz zapevao »Odu mladosti«...

*

Iz drugoga dela ove moje rasprave nam izlazi ovo: 1. d o b r a v o l j a nije nikakav hrvatski specificum, dobra volja (i izraz i stvar) zajednička nam je; 2. koliko imade razlike izmedju hrvatske i slovenačke d o b r e v o l j e, može se reći da je hrvatska dobra volja bila gospodska, a slovenačka prostonarodna — što se slaže sa oprečnim putem razvoja hrvatskog i slovenačkog dela našeg naroda: Hrvati su preko (političkog) »naroda« istom kasno došli k »puku«, a Slovenci su preko »ljudstva« hteli da postanu »narod«; 3. mnogo d o b r e v o l j e je Hrvatima došlo od Slovenaca, ali bilo je i obratnih slučajeva; 4. d o b r a v o l j a je slabo vezala »ljude raznih staleža« i zato »hrvatska dobra volja« ne znači jedan svenarodni pokret predilirskih vremena u kojem bi svi staleži gledali na jedan cilj, a kod toga naročito pazili na seljaka.

Iz čitave pak ove moje rasprave izlazi ovo: U dve tačke mora sud o raspravama g. Fanceva biti potpuno negativan,

* O hrvatskoj svesti Ivana Krizmanića oko 1818 gl. pričanje nemačkog putnika Georga von Martens u »Savremeniku« 1917, 46.

naime prvo, u pitanju pesme »Od kmetskoga stališa preštimanja«, a drugo, u pitanju nekakva specijalno-hrvatskog karaktera »folklora« starih popevaka i napitnica. Ona pesma je prvotno slovenačka, ovaj »folklor« je zajednički. Budući da ne stoji to što g. Fancev o jednome i drugome misli, ne stoji ni to što on iz toga izvodi, t. j., njegova se ekskluzivna separatistička kula ruši. G. Fancev je opet hteo da dokaže nešto što se njegovom gradjom dokazati ne da: devičansku nezavisnost hrvatskog razvoja od svakih vanjskih utecaja, potpunu separatnu individualnost hrvatskog dela našega naroda u prošlosti, svest o narodnoj političkoj celokupnosti hrvatskoj i u širim krugovima Hrvata već pre ilirskog preporoda.

G. Fancev pita na kraju svog članka u »Savremeniku«: »... kome može smetati da se dopreporodnim pokoljenjima upravo s ponosom... prizna« patriotsko i demokratsko muževoljubno mišljenje i osećanje »pravih domoljuba i pravih rodoljuba hrvatskih« — — — »Zar možda objeknivnoj historiji?«

Ni ja ne znam kome bi to moglo smetati. Sigurno ne objektivnoj historiji, ali ta historija mora zbilja biti objektivna. Istorija ne može da pogodi istinu ako je istorik gradju sebi ograničio granicom preko koje neće ni da gleda te ako apodiktički sudi o stvarima o kojima može suditi samo onaj koji vidi i preko plota. G. Fancev se u izboru gradje ograničava te na osnovu tako ograničene gradje dokazuje što bi h t e o da dokaže, t. j., g. Fancev je u nauci danas tendenciozan; zbog toga takva njegova istorija ne može biti objektivna.

Lako je nama Jugoslovenima pred onim pitanjem g. Fanceva. Nijedna zasluga, nikakva slava nijednog dela jugoslovenskog naroda ne može smetati baš nama Jugoslovenima. Mi ljubimo sve delove svoga jugoslovenskog naroda, ne radimo za prestiž ni jednoga ni drugoga njegova dela i branimo svaki deo kojemu bi ko hteo da uzme zasluge..., i s t i n a pak je nad svima, a nad svima je i e t i k a koja govori: Nemoj biti ohol!

Z a g r e b, februara 1938.

JUGOSLOVENSKA ŠTAMPA D. D., ZAGREB